

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

ŘEČOVÁ KULTURA V ČESKÉM JAZYKOVÉM PROSTŘEDÍ OČIMA
LINGVISTŮ

(SE ZAMĚŘENÍM NA MLUVENÝ PROJEV VE VEŘEJNÉ KOMUNIKACI)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Vatrová

Specializace v pedagogice, český jazyk se zaměřením na vzdělávání

(léta studia 2008 – 2012)

Vedoucí práce: PaedDr. Jitka Málková

Plzeň, 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury
a zdrojů informací.

V Plzni, 10. dubna 2012

.....

Tímto bych chtěla poděkovat PaedDr. Jitce Málkové za vedení mé práce a odborné rady, které mi poskytla. Dále bych chtěla vyjádřit vděčnost své rodině, která mě podporovala po celou dobu studia. A v neposlední řadě patří velký dík také Lucii Brinzanik za pomoc s překladem.

Obsah

1	Úvod	3
2	Jazyková a řečová kultura	4
2.1	Historie oboru	4
2.2	Charakteristika oboru.....	7
2.3	Norma, kodifikace, úzus	8
3	Mluvená forma spisovné češtiny versus běžně mluvený jazyk	11
3.1	Běžně mluvený jazyk.....	11
3.2	Standard	13
3.3	Spisovnost a nespisovnost	15
3.3.1	Otázky kodifikace.....	18
3.3.2	Purismus	21
3.3.3	Komunikační úspěšnost a komunikační situace	22
4	Důvody péče o kulturu mluvené řeči	25
4.1	Současný stav kultury mluvených projevů	25
4.1.1	Nejčastější chyby mluvčích.....	29
4.2	Jazyková kultura a jazyková výchova.....	33
4.2.1	Podstata řečových vzorů.....	34
5	Jak se doopravdy mluví ve školách	38
5.1	Základní škola.....	40
5.2	Postoj uživatelů jazyka k řečové kultuře	43
6	Závěr	45

7	Seznam použité literatury	47
8	Přílohy	52
8.1	Přepis č. 1.....	52
8.2	Přepis č. 2.....	58
8.3	Přepis č. 3.....	63
8.4	Přepis č. 4.....	68
8.5	Přepis č. 5.....	73
9	Summary	78

1 Úvod

Téma této bakalářské práce mě zaujalo především proto, že na střední škole jsem se s ním teoreticky a vlastně ani prakticky nesetkala, a přitom si uvědomuji, že jako studentka pedagogické fakulty, a zvláště pak oboru českého jazyka a literatury, bych měla být s problematikou řečové kultury podrobně seznámena.

Práce se zaměřuje na mluvený projev ve veřejné komunikaci, a jak je již patrné z jejího názvu, zabývá se názory lingvistických autorit na toto téma. Metodika větší části je tedy založena na přiblížení těchto názorů. Vlastní práce je z velké části teoretická, ale v závěru obsahuje i praktickou část, která přináší zhodnocení mluvených projevů pedagogů na základní škole.

V úvodu práce se představuje problematika jazykové a řečové kultury z obecného pohledu. První kapitola sleduje historii těchto oborů a představuje klíčové pojmy. Následující část se již zabývá mluveným projevem a tematikou s ním spojenou. Zahrnuje problematiku běžně mluveného jazyka, rozvrstvení češtiny a spisovnosti, s níž souvisejí otázky kodifikace, purismu a komunikační úspěšnosti. Další část práce je zaměřena přímo na kulturu mluvené řeči. Hodnotí současný stav kultury mluvených projevů, přináší přehled nejčastějších prohrěšků českých mluvčích a zabývá se potřebou jazykové výchovy. Závěrečná část práce je zaměřena na školní prostředí a tamní mluvené projevy.

Předpokládám, že soudobí lingvisté nejsou se stavem řečové kultury spokojeni. Mluvčí v hromadných sdělovacích prostředcích a vyučující na školách by měli sloužit jako řečové vzory, ale i při běžném sledování médií je často patrný benevolentní přístup k mluvenému vyjadřování. Ani situace na některých základních a středních školách není o mnoho lepší, jak jsem se sama mohla během svých školních let přesvědčit. Myslím si, že analýza mluvených projevů učitelů tuto skutečnost potvrdí.

Jsem si také vědoma toho, že i pro mě samotnou je obtížné vést kultivovaný mluvený projev v mnoha komunikačních situacích. A možná právě z toho důvodu, že jsem se s tématem řečové kultury nikdy dříve vlastně nesetkala.

2 Jazyková a řečová kultura

2.1 Historie oboru

Teorie jazykové kultury se začala objevovat jako samostatný obor ve slovanských zemích a v Německu ve 20. století. Počátky jeho zkoumání mají však mnohem starší dataci. Nemluvílo se přímo o oboru jazykové kultury, ale jednalo se o první myšlenky, které se jí týkají. Nejranější zmínku na našem území můžeme spatřit již ve 14. století v dílech Jana Husa, jenž se snažil přiblížit mluvený spisovný jazyk běžně mluvené řeči.¹ Za zmínku pak stojí i první pokusy o vytvoření české mluvnice v období humanismu. Máme na mysli českou gramatiku Beneše Optáta, Petra Gzela a Václava Filomatese a Gramatiku českou z roku 1571, kterou vytvořil Jan Blahoslav. Nicméně o první systematickou mluvnici, velmi podobnou těm dnešním, se zasloužil v roce 1603 slovenský gramatik Vavřinec Benedikt z Nudožer. Dílo nese název Dvě knihy české mluvnice.² Později se touto problematikou zabýval také Josef Dobrovský, a to v roce 1779, kdy se věnoval potřebě uchování tradičních podob českého jazyka, či v roce 1818, když se zabýval tématem přizpůsobování češtiny novým dorozumívacím potřebám.³ Mezi jeho významná díla patří např. Zevrubná mluvnice jazyka českého, v níž položil základy spisovné češtiny a stanovil základní pravidla deklinace a konjugace a zásady pro tvoření nových slov. Někteří lingvisté uvádějí, že Dobrovský byl ten, kdo jako první použil termín jazyková kultura. Měl tak učinit z důvodu ochrany humanistické češtiny před neologismy.⁴

Další jména lingvistů, která by měla být zmíněna, jsou Josef Jungmann, Jiří Konstanc, Josef Durdík či Jan Gebauer.⁵ Ovšem zásadní úlohu v rozvoji oboru teorie jazykové kultury sehrál Pražský lingvistický kroužek v třicátých letech 20. století.⁶ Jeho

¹ KULDANOVÁ, P. SVOBODOVÁ, J. *Jazyková kultura dnešních dní*. Ostrava, 2002, s. 27.

² CUŘÍN, F. NOVOTNÝ, J. *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka*. Praha, 1981, s. 89 - 90.

³ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 238.

⁴ KULDANOVÁ, P. SVOBODOVÁ, J. *Jazyková kultura dnešních dní*. Ostrava, 2002, s. 28.

⁵ CUŘÍN, F. NOVOTNÝ, J. *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka*. Praha, 1981, s. 93 - 94.

⁶ Pražský lingvistický kroužek je spolek českých a zahraničních lingvistů, který vznikl ve 20. letech 20. století a stále existuje. Mezi zakládající členy patří Vilém Mathesius, Bohumil Trnka, Bohuslav Havránek,

představitelů totiž formulovali principy teorie jazykové kultury, ze kterých vychází i dnešní česká lingvistika. Teze Pražského lingvistického kroužku přitom navazovaly na evropskou vzdělanost a její tradici zkoumání kultivovaného vyjadřování.⁷ Jeho problematiku pak členové skupiny představili široké veřejnosti roku 1932 v souboru přednášek *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Sborník vyvolal obrovský ohlas odborné veřejnosti i spisovatelů. V roce 1935 byl dokonce založen časopis *Slovo a slovesnost* (s podtitulem *Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*). Časopis sloužil jako ústřední orgán Pražského lingvistického kroužku.⁸ Nebyl však jediným časopisem zabývajícím se českým jazykem. Dalším takovým byl i časopis *Naše řeč*.

Za nejvýznamnějšího člena pražského kroužku je z hlediska jazykové kultury považován Bohuslav Havránek, který je často označován za zakladatele teorie jazykové kultury a moderní stylistiky. Výše zmiňovaný soubor *Spisovná čeština a jazyková kultura* obsahuje mj. stať *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*, jejímž autorem je právě Havránek. Je také autorem titulů *Česká mluvnice*, *Česká nářečí*, *Vývoj spisovného jazyka českého* a několika slovníků. Nejcenějším z nich je pro naše téma *Příruční slovník jazyka českého*.⁹ Havránek se také zabýval problematikou výuky češtiny a spolu s Vilémem Mathesiem zformuloval českou teorii spisovného jazyka.¹⁰

V období druhé světové války se vývoj teorie jazykové kultury zpomalil a až v roce 1941 vyšla nová *Pravidla českého pravopisu*, která byla aktualizována v roce 1957. V roce 1955 pak byla publikována příručka *Výslovnost spisovné češtiny* vznikající pod vedením Bohuslava Hály.¹¹ Načež v roce 1958 prvně vychází *Slovník spisovného jazyka českého*.¹²

Další významnou publikací pro problematiku jazykové kultury je sborník *Kultura českého jazyka*, který vyšel v roce 1969 po konání konference o spisovné češtině

Jan Mukařovský, Roman Jakobson, Nikolaj Sergejeviš Trubeckoj a Sergej Karcevskij. Pražský lingvistický kroužek se řadí mezi jednu z největších strukturalistických škol předválečného období.

⁷ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 237.

⁸ CVRČEK, V. *Teorie jazykové kultury po roce 1945*. Praha, 2006, s. 9.

⁹ KULDANOVÁ, P. SVOBODOVÁ, J. *Jazyková kultura dnešních dní*. Ostrava, 2002, s. 9.

¹⁰ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 485.

¹¹ CVRČEK, V. *Teorie jazykové kultury po roce 1945*. Praha, 2006, s. 17, 30 - 31.

¹² Tamtéž, s. 34.

a jazykové kultuře v Praze a v Brně.¹³ Za doby normalizace vyšel Spisovný jazyk v současné komunikaci Aloise Jedličky, konkrétně v roce 1978. Ve stejném roce pak vychází i Slovník spisovné češtiny, jehož autory byli Josef Filipec a František Daneš.¹⁴ Z doby 80. let uvádíme k tématu dílo Jana Chloupka *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti* a sborník *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*.¹⁵

Pro úplnost zmiňujeme i některá díla vztahující se k jazykové kultuře z doby 90. let až po současnost. Mezi ně patří sborníky *Spisovná čeština a jazyková kultura 1 a 2* z roku 1993, *Spisovnost a nespisovnost dnes* z roku 1996, *Jazyk a kultura vyjadřování*, který vyšel v roce 1998, *Argumentace a umění komunikovat* z roku 1999, *Oratio et ratio* z roku 2005 a *Užívání a prožívání jazyka* z roku 2010. V roce 1995 také vychází *Příruční mluvnice češtiny*.¹⁶

Za autory, kteří by měli být uvedeni, považujeme např. Václava Cvrčka, který napsal *Teorii jazykové kultury po roce 1945* a *Mluvnici současné češtiny*. Dále Františka Čermáka, Světlu Čmejkovou, Miroslava Grepla, Jiřího Hronka, který je spolu s Petrem Sgallem autorem *Češtiny bez příkras*, Jiřího Kořenského, Marii Krčmovou, Pavlínu Kuldanovou, Olgu Müllerovou, Zdenku Palkovou, Zdenku Rusínovou, Oldřicha Uličného nebo Zdeňka Starého, který vytvořil *Psací soustavy a český pravopis* v roce 1992.¹⁷ V roce 1993 pak ještě vychází nová *Pravidla českého pravopisu*.¹⁸

Celá kapitola shrnuje nejvýznamnější data a jména lingvistů, kteří se nějakým způsobem podíleli na postupném vzniku teorie jazykové kultury. Časová linie pro tento výčet byla zvolena od první zmínky ve 14. století až do dob současných. Je také důkazem toho, že si naši předkové uvědomovali potřebu zájmu o rodný jazyk. Snažili se vytvořit základní mluvnice a příručky pro veřejnost, nebo usilovali o přizpůsobení jazyka prostým

¹³ CVRČEK, V. *Teorie jazykové kultury po roce 1945*. Praha, 2006, s. 58.

¹⁴ Tamtéž, s. 70 - 71.

¹⁵ Tamtéž, s. 76 - 77.

¹⁶ Tamtéž, s. 89.

¹⁷ CVRČEK, V. *Teorie jazykové kultury po roce 1945*. Praha, 2006, s. 98.

¹⁸ Tamtéž, s. 101.

lidem. Nicméně obor teorie jazykové kultury jako takový spojujeme až s Pražským lingvistickým kroužkem.

2.2 Charakteristika oboru

Protože je s počátkem teorie jazykové kultury spojen Pražský lingvistický kroužek, a v první řadě také Bohuslav Havránek, není překvapující, že se prvotně rozvíjela v úzkém kontaktu s teorií spisovného jazyka. Havránek v kultuře spisovného jazyka spatřuje cílené pěstování spisovného jazyka, kterého podle něj můžeme dosáhnout teoretickou jazykovědnou prací, školskou výchovou a spisovatelskou praxí.¹⁹ Měli bychom tak docílit ustálenosti, funkčně diferencované výstižnosti a osobitosti jeho prostředků.²⁰ Daneš pak např. vystihl jazykovou kulturu v bodech, jakými jsou adekvátnost k funkci, noremnost, systémovost a dynamická synchronie.²¹

Základní náplní jazykové kultury je kodifikační činnost a jazyková výchova. Z toho také vyplývá, že obor teorie jazykové kultury nemá pouze popisovat konkrétně vzniklý stav jazyka, ale jeho podstatnou součástí je také kultivace jazyka a řečové praxe. Zmíněná kultivace probíhá zhodnocením určitého stavu jazyka a následnou ochranou nebo změnou tohoto stavu. Oba tyto přístupy se týkají především oblasti tvorby nových slov, pravopisu a výslovnosti a jsou předmětem zájmu jednotlivců i institucí.²²

Vzhledem k tomu, že obor zahrnuje v podstatě dva jazykové aspekty k popisu a kultivování, vyčleňuje se vedle jazykové kultury ještě termín řečová kultura neboli kultura vyjadřování. Zmiňovanými aspekty máme na mysli rovinu jazyka a rovinu konkrétních jazykových projevů, konkrétních promluv, kterou se zabývá právě řečová kultura.²³ Zatímco jazyková kultura je řízena kodifikačními příručkami, na stavu řečové kultury v daném čase se podílejí všichni uživatelé jazyka. Nejvíce se pak na ní podílejí ti, kteří svými veřejnými či oficiálními projevy mohou ovlivňovat dobový jazykový úzus a postoje lidí vůči němu, např. mluvčí v masmédiích, učitelé, spisovatelé, překladatelé či

¹⁹ HAVRÁNEK, B. *Spisovná čeština*. Praha, 1932, s. 245.

²⁰ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 237.

²¹ DANEŠ, F. *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno, 1996, s. 19.

²² KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 237.

²³ JEDLIČKA, A. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha, 1978, s. 112.

politici.²⁴ Náplní řečové kultury by ovšem neměla být jen péče o vlastní vyjadřování, ale také snaha o porozumění cizím promluvám.²⁵ Z rozdělení jazykové a řečové kultury vyplývá také rozdíl mezi jazykovou správností a jazykovou kultivovaností. Jak by mohlo být patrné, jazykovou správnost ovlivňuje kodifikace, která by měla být respektována, a jazyková kultivovanost spočívá ve vhodném užití jazykových prostředků při dosahování určitých komunikačních cílů.²⁶

Je důležité si uvědomit, že termín jazyková kultura je nejvíce spjat se spisovným jazykem, ale nezabývá se pouze jím. Jeho náplní je zkoumání určitého stavu jazyka, ale také poskytování jakéhosi návodu na zlepšování tohoto stavu. Pouze jazyková kultura jako jediný prostředek v této problematice nestačí. Dalším důležitým termínem je řečová kultura, která se zabývá popisem a kultivovaností konkrétních promluv.

2.3 Norma, kodifikace, úzus

Předchozí kapitola naznačuje, že podstatnou součástí jazykové kultury jsou také otázky kodifikace spisovného jazyka, norem a jazykového úzu. Tyto termíny jsou spolu úzce provázané a jejich znalost je důležitá pro snazší orientaci v tématu.

Jazyková norma patří do okruhu teorie spisovného jazyka a byla vymezena Havránkem v roce 1932 ve sborníku *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Jazyková norma je podle něj soubor jazykových prostředků, které jsou závazné pro jazykové společenství a jím také pravidelně užívané.²⁷ Norma se neustále mění, takže je dynamická. Ke změnám dochází u jednotlivých vztahů jazykových prostředků, ale i u normy jako celku. Charakteristické je pro ni jakési pnutí mezi ustupujícími a pronikajícími jazykovými prostředky.²⁸ Lingvisté by proto měli normu neustále sledovat, aby získali dostatečné povědomí o vývojových procesech v současném jazyce a aby měli představu o nejvíce

²⁴ KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha, 2004, s. 133.

²⁵ KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha, 2004, s. 133.

²⁶ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 238.

²⁷ CVRČEK, V. *Teorie jazykové kultury po roce 1945*. Praha, 2006, s. 10.

²⁸ JEDLIČKA, A. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha, 1978, s. 56.

užívaných jazykových prostředcích.²⁹ Jako zdroj informací pak pro ně ve velké míře slouží psané texty různých komunikačních funkcí, oficiální mluvené projevy, případně umělecké texty.³⁰

S jazykovou normou souvisí i norma spisovného jazyka, která je závaznější než norma útvarů nespisovných, je variantní a je měřítkem jazykové správnosti.³¹ Spisovná norma také podléhá kodifikaci formou odborných příruček, tj. mluvnic, slovníků a obecně pravopisných a výslovnostních pravidel. Vlastní kodifikace by měla normu odrážet, a tak ji i patřičně utvrzovat.³² Lingvisté pak jejím prostřednictvím mohou do normy zasahovat a pečovat o ni, např. rozhodováním o tom, které varianty do normy patří a které nikoli, nebo posilováním její systémovosti.³³

Kodifikace je primární spisovnému jazyku. Oproti normě je statická. Za jazykovou normou také vždy zaostává a zastarává, což vede k napětí a rozporům, které lze někdy částečně zmírňovat přizpůsobováním kodifikace a zaváděním dublet, tj. akceptovatelných dvojtvarů (např. filosofie a filozofie). Jejich prostřednictvím lze také upevňovat funkční rozlišování spisovných forem jazyka pro různé oblasti vyjadřování.³⁴

Ke kodifikaci a jazykové normě neodmyslitelně patří také pojem úzus. Úzus je soubor jazykových prostředků, které jsou přirozeně užívány jazykovým společenstvím bez ohledu na to, zda jsou jazykově správné a vhodné či nikoli.³⁵ Jindy se definuje jako „využívání kvalit národního jazyka společností při dorozumívání“.³⁶

Úzus se dále rozděluje na spisovný a převládající. Spisovný úzus se v teorii spisovného jazyka vymezuje jako „současná literární praxe, jazykové povědomí pro

²⁹ JEDLIČKA, A. Vývojová dynamika současné spisovné češtiny. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 43.

³⁰ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 289.

³¹ Tamtéž.

³² JEDLIČKA, A. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha, 1978, s. 56.

³³ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 289.

³⁴ Tamtéž, s. 216.

³⁵ Tamtéž, s. 516.

³⁶ CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno, 1986, s. 10.

spisovný jazyk v intelektuálních vrstvách a jejich ústní praxe“. Převládajícím územ se myslí varianty, kterým dává přednost většina mluvčích.³⁷

³⁷ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 516.

3 Mluvená forma spisovné češtiny versus běžně mluvený jazyk

Pro obor teorie jazykové kultury je v současné době stěžejní mluvený projev, a to zejména z toho důvodu, že se mluvenou formou uskutečňuje převážná většina mezilidské komunikace. A také proto, že v posledním desetiletí znatelně narůstá význam veřejných mluvených projevů, kterých se účastní stále větší množství uživatelů jazyka. Mluvená forma dorozumívání však nemá zcela jasná pravidla a je stylově velmi pestrá, což má také za následek, že se setkává ve většině komunikačních situací s největšími nedostatky. Je obtížné vymezit, a tedy i dodržovat spisovný standard v komunikačních situacích, kde je to žádoucí. Neexistuje ani dostatek řečových vzorů, které by mohli uživatelé jazyka napodobovat. To vše má za následek, že mluvčí neumějí odlišovat jednotlivé žánry a používají tak v podstatě ve všech komunikačních situacích běžně mluvený jazyk.

3.1 Běžně mluvený jazyk

Vymezení běžně mluveného jazyka není v lingvistických kruzích zcela jednotné. Běžně mluvený jazyk se obvykle charakterizuje jako nadnářeční nespisovný útvar³⁸ se značně variantní normou, který se liší od dialektu hlavně tím, že není teritoriálně omezen a nepoužívá jej omezený okruh uživatelů.³⁹ Za strukturální útvar národního jazyka považuje běžně mluvený jazyk např. Václav Křístek, který je mj. toho názoru, že hovorová čeština, běžně mluvený jazyk a interdialekty jsou přechodnými útvary, které vznikají díky vzájemnému působení spisovného jazyka a nářečí, přičemž ale samozřejmě dochází i ke zpětným změnám těchto útvarů.⁴⁰

Daneš nechápe běžně mluvený jazyk jako samostatný plnohodnotný útvar, ale pouze jako „repertoár všech různých, různorodých jazykových prostředků, kterých se užívá v situacích, v nichž se nepředpokládá závazné užívání spisovného jazyka.“⁴¹ Podobně je běžná mluva charakterizována i Chloupkem, a sice jako „soubor jazykových prostředků

³⁸ CUŘÍN, F. NOVOTNÝ, J. *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka*. Praha, 1981, s. 10.

³⁹ JEDLIČKA, A. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha, 1987, s. 40.

⁴⁰ BRABCOVÁ, R. *Spisovný jazyk v teorii a praxi*. Praha, 1987, s. 11.

⁴¹ DANĚŠ, F. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, 1997, s. 15.

(nespisovných i spisovných) užívaných při běžně mluvené komunikaci“.⁴² Jedlička je zase toho názoru, že současná jazyková situace je taková, že pojem běžně mluveného jazyka musíme chápat dvojitým způsobem. Jednak jako celonárodní běžně mluvený jazyk, který má značně variantní jazykové prostředky, ale jednu normu, a jednak jako běžně mluvený jazyk, který je utvářen regionálně vymezenými normami.⁴³ Daneš uvádí, že by se mělo usilovat o vytvoření jednotnějšího běžně mluveného jazyka, který nebude obsahovat lokální prvky.⁴⁴

S pojmem běžně mluveného jazyka souvisí i termín obecná čeština, protože se stává, že dochází k jejich zaměňování. Obecná čeština se ve většině mluvnic vymezuje jako nespisovný útvar národního jazyka, ale stejně jako u běžně mluveného jazyka nejsou jazykovědci v jejím chápání zcela zajedno. Chloupek obecnou češtinu charakterizuje jako „útvary národního jazyka jednak ryze interdialektového typu (v Čechách a na západní Moravě), jednak typu standardu s vyšší komunikační funkcí.“⁴⁵ Podle něj obecná čeština funguje jako typický prostředek bezprostřední mluvené řeči běžného života.⁴⁶ Termín obecná čeština má tedy své nedostatky. Funguje v podstatě jako označení pro oblastní český interdialekt, přičemž dříve byl chápán jako řeč obyčejného obyvatelstva a nyní představuje řeč běžně užívanou.⁴⁷ Existují tedy i názory, že obecná čeština je možná jen přelud, protože „celostní, strukturní pojetí jazyka nemůže existenci obecné češtiny jako systémového útvaru národního jazyka přijmout“.⁴⁸

Nicméně je zřejmé, že neexistuje trvalá hranice mezi spisovnými a nespisovnými jazykovými prostředky. Naopak je mezi nimi rozsáhlé přechodové pásmo, a tudíž většina uživatelů při běžné komunikaci užívá některé útvary národního jazyka současně. Proto se tedy začal užívat termín běžně mluvený jazyk, běžná mluva či běžně mluvená čeština.

⁴² CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno, 1986, s. 11.

⁴³ JEDLIČKA, A. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha, 1987, s. 43 - 44.

⁴⁴ DANEŠ, F. Kultura mluvených projevů. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 55.

⁴⁵ CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno, 1986, s. 11.

⁴⁶ Tamtéž, s. 25.

⁴⁷ DANEŠ, F. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, 1997, s. 15.

⁴⁸ KOL. *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava, 1994, s. 23.

Pro uživatele jazyka je tento stav přirozený hlavně z toho důvodu, že se s takovou podobou jazyka setkává prakticky od narození. Taková je naše mateřština, dané vyjadřování je pro nás vlastní.⁴⁹ Ale jistě k tomu částečně přispěl i fakt, že i samotné rozvrstvení národního jazyka není jasně definované a uživatel jazyka je tím pak zmaten.

Tradičně se dlouho uvádělo, a stále někdy uvádí, že se český jazyk rozděluje na dvě základní variety národního jazyka, a to na češtinu spisovnou a nespisovnou. Spisovná čeština zahrnuje podle stylové příznakovosti neutrální, knižní a hovorovou vrstvu. Neutrální vrstva spisovné češtiny se užívá ve většině komunikačních příležitostí, knižní pak hlavně ve vyšším stylu a hovorová vrstva je užívána při běžné, především ústní komunikaci. Nespisovná čeština se dělí na útvary podle teritoriální odlišnosti, a to na dialekty a interdialekty, tedy i obecnou češtinu. Kromě toho se dělí podle sociální odlišnosti na slang, argot a profesní mluvu.

Z výše zmíněného je evidentní, že s tímto popisem národního jazyka nelze vystačit, a proto se možná jako východisko z celé situace začaly užívat nové termíny standard a nestandard.

3.2 Standard

Standard je anglosaský pojem, který je již hojně užíván ve světě a začíná se také pozvolna objevovat u nás. V současné době však stále převládá tradiční pojetí českého jazyka. Užití termínu standard spatříme např. u Daneše, Cvrčka, Čermáka, Sgalla a Vybírala nebo v Příruční mluvnici češtiny.⁵⁰ Autoři článku Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi jeho zavedení považují za důležité, protože se upustí od užívání problematického termínu spisovný jazyk. Jana Svobodová ovšem v dokumentu Normy školské komunikace uvádí názor Hany Gladkové, která „oba pojmy ve vztahu k prestižnímu útvaru národního jazyka, užívanému v kulturní komunikaci“, shledává navzájem se doplňujícími.⁵¹ Pak se tedy jeví zavádění nové terminologie jako zbytečné.

⁴⁹ ČERMÁK, F. Obecná a spisovná čeština. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 14.

⁵⁰ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 107.

⁵¹ SVOBODOVÁ, J. Normy školské komunikace. web.iol.cz/janasvo/opory/jkult/CeskeBudejovice.doc, s. 2.

Standard zahrnuje v podstatě všechna přechodná pásma jazyka, teritoriální i generační, a také veškeré funkční a stylové rozdíly, zejména mezi mluveným neformálním a psaným jazykem.⁵² Jeho vymezení by podle autorů zmíněného článku mělo být podloženo reálnými údaji a znalostí úzu, tedy znalostí takových jazykových prostředků, kterým dává většina mluvčích přednost.⁵³ Definice jazykového standardu češtiny dle Cvrčka zní: „Standardní v určitém typu textu a/nebo jazykové formě jsou ty varianty prostředků, které v něm/ní nejsou marginální.“⁵⁴ Chloupek pak jazykový standard vymezuje jako „obecný jazyk s vyšší komunikační funkcí, realizovaný převážně mluvenou řečí, základu spisovného nebo nespisovného.“⁵⁵

Termín standard je dle Čermáka, Sgalla a Vybírala výhodné užívat z toho důvodu, že je jeho význam neutrální. Ovšem Daneš uvádí, že není zcela jasné, zda je chápán jako obecně uznávaná norma či jako hodnotová škála, popřípadě jako obojí.⁵⁶ Nestandardní nebo také substandardní je pak možné vnímat jako „nižší standard“ nebo „vše mimo standard“.⁵⁷ Ne každý tyto termíny od sebe rozlišuje, avšak existují názory, že z hlediska vnímání hodnot by se mělo spíše používat spojení standard a nestandard.⁵⁸

Je však nutné zmínit, že v jazyce existuje větší počet standardů, na což upozorňuje Čermák se Sgallem a Vybíralem. Standardy se liší podle cíle komunikace, podle úzu a komunikační situace. Základní je standard neoficiální a standard oficiální. Neoficiální standard zahrnuje běžnou mluvenou i psanou komunikaci, oficiální pak zahrnuje projev formální.⁵⁹ Standard je tedy podle nich mnohotvárný s velkou variabilitou v takových komunikačních situacích, kde působí faktory důležité pro přirozenost hovoru a situačně

⁵² ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 107.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ CVRČEK, V. *Mluvnice současné češtiny. I, Jak se píše a jak se mluví*. Praha, 2010, s. 22.

⁵⁵ CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno, 1986, s. 11.

⁵⁶ DANEŠ, F. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, 1997, s. 13.

⁵⁷ Tamtéž, s. 14.

⁵⁸ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 107.

⁵⁹ Tamtéž.

daný veřejný charakter promluvy.⁶⁰ Termín standard se tedy nerovná „soubor univerzálních prostředků vhodných pro všechny komunikační situace“, jak uvádí Cvrček.⁶¹ Daneš pak také tvrdí, že vzhledem k míšení jazykových prostředků spisovných a nespisovných, tedy standardních a nestandardních, dochází k procesu zvaném substandardizace jazyka, který v podstatě pojmenovává dynamické jevy uvnitř jazyka.⁶²

Uvedené pojetí mluveného standardu by podle názoru Čermáka, Sgalla a Vybírala „pomáhalo podporovat celistvější, souvislejší hovorovou vrstvu jazyka“.⁶³ Není ovšem zcela jasné, co tím přesně myslí. Kořenský např. namítá, že neví, co si představit pod souvislou neformální vrstvou.⁶⁴ Vlastní kodifikace by byla omezena a do popředí by se dostala rozsáhlá variabilní složka, čímž by také docházelo ke sblížování kodifikace a úzu.⁶⁵

Mezi kodifikací a normou by nastávala menší vzájemná rozkolísanost. Kodifikace by byla pružná, jelikož by stále musela být přístupná a tolerantní.⁶⁶ Tento aspekt, který by standard přinesl, je velmi důležitý, protože bez něj by se čeština podle výše zmíněných autorů vyvíjela nežádoucím způsobem. Buď by nás čekal stálý příval nových kodifikací, které by nestačily vývoji, nebo by ve větší míře docházelo k uchovávaní zastaralých a nepoužívaných forem a jazykových prostředků.⁶⁷

3.3 *Spisovnost a nespisovnost*

K současným otázkám jazykové a řečové kultury neodmyslitelně patří diskuze o spisovnosti a nespisovnosti. Vymezení spisovného jazyka však není snadná záležitost

⁶⁰ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 107.

⁶¹ CVRČEK, V. *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. Praha, 2010, s. 22.

⁶² DANEŠ, F. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha, 1997, s. 13.

⁶³ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 107.

⁶⁴ KOŘENSKÝ, J. K článku Od školské spisovnosti ke standardní češtině: reakce na výzvu k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 4, s. 273.

⁶⁵ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 108.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

a jeho vnímání se v dnešní době různí. Nesoulad v názorech lingvistů je, jak již víme, patrný i v chápání stratifikace českého jazyka.

Definice spisovného jazyka spočívá v podstatě jen v popisu jeho funkce. „Spisovný jazyk je jazykovým výrazem kulturního a civilizačního života, vyjadřuje postup a výsledky myšlení filosoficko-náboženského, vědeckého, politického a administrativně právního, a to nejen s cílem praktického sdělování, nýbrž i odborného poučení a kodifikujícího formulování“.⁶⁸ Potíže dle Jedličky nastávají při určení rozsahu termínu spisovný jazyk, s čímž je spojena i problematika členitosti spisovného jazyka.⁶⁹ Ovšem za nejvíce problematický pak Alexander Stich považuje fakt, že nejsou známy podmínky, za kterých je možno onačit jazykový prostředek za spisovný. Nejsou popsány jeho specifické vlastnosti.⁷⁰ „Pojem spisovnost nikdy nebyl uspokojivě definován.“⁷¹

Co se týče stratifikace českého jazyka, bylo již dříve zmíněno, že existuje tradiční postoj a současně s ním také postoj nový, který by měl nejspíše přinést usnadnění v užívání českého jazyka. Je ale důležité zmínit, že vyhraněně tradiční přístup k této problematice přitom v současné době zastává málokterý lingvista, protože většina jazykovědců se snaží reagovat na současný stav a vývoj jazyka. Samozřejmě je otázka, zda jsou všichni s tímto stavem smířeni. Nicméně navrácení dřívějších podob jazyka je v každém případě nereálné.

V posledních letech dochází k oboustrannému sblížení základních útvarů češtiny a k velké variabilitě vyjadřování. To má za následek, že se mluvené i psané vyjadřování potýká s vlivem běžně mluveného úzu, který není zcela spisovný. Dochází i k ovlivnění spisovné normy, která se tak liší v jednotlivých komunikačních situacích. Proto se také stává, že i v těch komunikačních situacích, v nichž byla dříve spisovnost striktně vyžadována, se dnes objevuje mluvená varianta spisovného jazyka, která není zcela spisovná.⁷²

⁶⁸ HAVRÁNEK, B. *Studie o spisovném jazyce*. Praha, 1963, s. 13.

⁶⁹ JEDLIČKA, A. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha, 1987, s. 45.

⁷⁰ STICH, A. Česká spisovnost a nespisovnost - kořeny a přítomnost. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 56.

⁷¹ CVRČEK, V. *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. Praha, 2010, s. 23.

⁷² ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 107.

Není tedy vhodné snažit se o uzavírání spisovné češtiny před pronikáním tvarů spisovně neuznaných, a to z toho důvodu, že veřejnost inklinuje k běžně mluvenému jazyku.⁷³ Pak není možné, aby čeština vystačila pouze s termínem spisovný jako jediným kladně vnímaným⁷⁴, a je třeba brát v úvahu i různé komunikační situace a účely, jichž chceme prostřednictvím komunikace dosáhnout. Exituje však i názor, že pokud se do rozmluvy využívající vyššího spisovného stylu umožní vnášení stylově nižších prvků prohlášených za spisovné či neutrální, téměř se vytratí kontrast mezi projevy různé úrovně, čímž se omezí přiměřenost projevu v různých komunikačních situacích.⁷⁵ Nicméně je velmi důležité, aby se od sebe rozlišovaly termíny spisovnost, správnost, gramatičnost a přijatelnost.⁷⁶

Lingvisté se tedy zcela neshodují v názoru na to, zda by měl být kultivovaný mluvený projev za všech okolností spisovný, stejně jako v tom, které jazykové prostředky je možné považovat za spisovné a které nikoliv.

Při zhodnocení dané problematiky z historického hlediska je pak dle Čermáka, Sgalla a Vybírala patrné, že současné češtině bylo v podmínkách 19. století znemožněno vytvořit souvislou neformální hovorovou vrstvu.⁷⁷ Toto pojetí historické situace češtiny bylo však zpochybněno Kořenským, který jej označuje jako jednostrannou ideologizaci dějin.⁷⁸

Nicméně podle nich tento fakt negativně ovlivňuje výuku češtiny a prohlubuje nejistotu a neshody mezi mluvčími v nejrůznějších komunikačních situacích. Že stav školní výuky není optimální, potvrzuje i Cvrček.⁷⁹ Vzniklá situace prý není řešitelná v klasické teorii spisovného jazyka, a proto vyvstává otázka nového řešení. Uvažuje se

⁷³ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 105.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ RUSÍNOVÁ, Z. Spisovná a obecná čeština. Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha, 1993, s. 73.

⁷⁶ ŠTÍCHA, F. K pojetí spisovnosti. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 60.

⁷⁷ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 105.

⁷⁸ KOŘENSKÝ, J. K článku Od školské spisovnosti ke standardní češtině: reakce na výzvu k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 4, s. 273.

⁷⁹ ADAM, R. Nad knihou o jazykové regulaci. *Naše řeč*, 2009, 3, s. 146.

o tom, zda bude vhodné zachovat vztah mezi územ a normou nebo mezi územ a kodifikací.⁸⁰ Pro lingvisty by bylo snazší ovlivnění kodifikace, ovšem ta by musela celkově odrážet normu. Kdyby tomu tak nebylo, výsledek by nebyl efektivní. Naopak by s velkou pravděpodobností došlo např. k vymáhání knižních tvarů i v takové komunikační situaci, kde by to nebylo nutné ani vhodné.⁸¹

3.3.1 Otázky kodifikace

Kodifikace je pro spisovnost podstatná, protože v rámci lingvistiky se vlastně týká pouze spisovného jazyka. Pokud bychom hledali její obecný význam ve slovníku, našli bychom nejspíše slovo uzákonění. A právě to vyvolává kolem kodifikace neustálé diskuze. Polemizuje se nad tím, zda má kodifikace předepisovat nebo pouze popisovat a doporučovat.

S její existencí jsou podle Daneše spojeny dvě základní otázky. První z nich se týká postojů uživatelů jazyka k němu samotnému, zejména tedy ke spisovnému jazyku, a druhá se zabývá myšlenkou, že jakýkoli zásah do jazyka by měl probíhat na základě rozhodnutí, která očekávají hodnocení jazykových jevů podle určitých kritérií.⁸²

Kodifikační proces podle něj probíhá ve třech základních fázích. Jedná se o fázi deskriptivní, regulativní, která se člení ještě na vyhodnocovací a na fázi vlastní kodifikace, a fázi prováděcí.⁸³ V první z nich dochází ke zjišťování a popisování existující normy spisovného jazyka a hodnotových postojů k jednotlivým jazykovým prostředkům a spisovnému jazyku. Pro jeho hodnocení existuje měřítko noremnosti, adekvátnosti k funkcím a systémovosti.⁸⁴ Další fáze kodifikačního procesu pak zahrnuje část plánovací, kdy se vypracovává prvotní vidina daného spisovného jazyka a program kodifikace. Poté

⁸⁰ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 107.

⁸¹ Tamtéž, s. 106.

⁸² DANEŠ, F. *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha, 2009, s. 72.

⁸³ Tamtéž, s. 72 - 73.

⁸⁴ Tamtéž, s. 79 - 80.

se přechází k vlastní kodifikaci normy. V poslední fázi přichází na řadu objevování nejrozumnějších prostředků, pomocí nichž je kodifikace úspěšně zavedena do praxe.⁸⁵

Soudobá lingvistika chápe termín kodifikace dvojím způsobem, jak se dozvíme v nejnovějším příspěvku k této problematice. Sice jako „pojmenování veškerých lingvistických aktivit směřujících k písemnému zachycení jazykové normy“, nebo „se zřetelem k závaznosti jednotlivých autoritativních příruček“.⁸⁶ Na tyto kodifikační příručky je přitom možno nahlížet (či nenahlížet) závazně. Za předepisující, a tedy nejvíce autoritativní příručky, jsou tradičně považována Pravidla českého pravopisu a Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost.⁸⁷ Další jsou Výslovnost spisovné češtiny 1 a 2, Slovník spisovného jazyka českého, Nový akademický slovník cizích slov a Česká mluvnice od Havránka a Jedličky.⁸⁸ Problém však lingvisté vidí v tom, podle jakých kritérií rozhodnout o přiřazení příručky do jedné či druhé skupiny. Za nejvhodnější považují, aby autoři sami uvedli, zda jsou jejich příručky preskriptivní nebo deskriptivní. S tím, že těch preskriptivních by mělo být pouze omezené množství.⁸⁹

Není ani zcela jasné, co si pod termínem kodifikace a autoritativní příručka doopravdy představit. Obecně je však tato terminologie spjata se závazností. „Má ale kodifikační orgán skutečnou pravomoc, která by umožňovala vynutit dodržování vytvořené kodifikace v jazykové praxi, nebo lze hovořit pouze o právu vytvořit kodifikaci, která může, ale nemusí být respektována a není nijak pravomocně vynutitelná?“⁹⁰ Tak se ptají autoři článku Kodifikace - právo, nebo pravomoc?. V praxi samozřejmě dodržování kodifikace vynutit nelze a postihnout v právním slova smyslu také ne. Uživatel jazyka, který komunikační normu nedodrží, však sníží svou hodnotu v rámci určitých komunikačních situací, kde ji ostatní uživatelé budou očekávat.⁹¹

⁸⁵ DANĚŠ, F. *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha, 2009, s. 73.

⁸⁶ PROŠEK, M. SMEJKALOVÁ, K. Kodifikace – právo, nebo pravomoc?. *Naše řeč*, 2011, 5, s. 231.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž, s. 234.

⁸⁹ Tamtéž, s. 237 - 238.

⁹⁰ Tamtéž, s. 232.

⁹¹ Tamtéž, s. 234.

Podle některých jazykovědců tradiční postoj ke kodifikaci a jazyku prosazuje jazykový diktát, který do čela posouvá spisovnou češtinu. Nešetká se však s kýženým účinkem, protože není širokou veřejností dodržován. O tom by mohla svědčit i poslední reforma pravidel pravopisu, která byla veřejností špatně přijímána.⁹² Veřejnost prý nemá kladný vztah k opakovaným pravopisným reformám a diktátům, kvůli kterým pak nemá jistotu, co a jak v jazyce správně užívat. Se zmíněnými obtížemi se však potýká jen spisovná forma češtiny a pak se tedy jeví jako klíčový problém právě tradice spisovnosti.⁹³ V lingvistických kruzích existují i názory „Proč bychom měli kodifikace spisovné češtiny upravovat podle úzu v komunikaci soukromé, intimní, reflexní?“⁹⁴ Již Havránek ale uvádí, že kodifikace poznané normy musí počítat s tím, že se spisovný jazyk vyvíjí. Neměla by tedy násilně zasahovat do jazyka a udržovat tak stav, který by zapříčinil prohloubení tvaroslovných rozdílů mezi knižním a hovorovým jazykem.⁹⁵

Podle Daneše má dnešní kodifikace spíše formu doporučení než příkazu. I když uznává, že některé prvky nařízení v ní pro svou vážnost existují. A také se stává, že instituce, které ji zveřejňují, mohou její nedodržení (např. ve škole) postihovat. V podstatě prý ale rozumnému uživateli jazyka poskytuje jen návod, jak nejefektivněji dosáhnout komunikačních cílů.⁹⁶

Nicméně změnou přístupu ke kodifikaci by se mělo dospět i k „odstranění nechuti starších generací k reformám“⁹⁷, což by se dalo možná vysvětlit jako nářezka na starší generace částečně ovlivněné purismem. Ovšem v současné době se k tomuto pojetí již v podstatě žádný lingvista dobrovolně nehlásí.

⁹² HLAVSA, Z. *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno, 1996, s. 28.

⁹³ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 104.

⁹⁴ CHLOUPEK, J. Útvarová diferenciacie a slohová stratifikace češtiny dnes. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 43.

⁹⁵ HAVRÁNEK, B. *Studie o spisovném jazyce*. Praha, 1963, s. 114.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 108.

3.3.2 Purismus

Termín purismus je odvozen z latinského *purus* - čistý a je úzce spjat s jazykovou kulturou.⁹⁸ Na poli lingvistiky purismus představuje soubor hledisek, která ovlivňují kodifikaci a kulturu spisovného jazyka tím, že se snaží o odstranění takových prvků jazyka, které do ní nepatří. Snaží se o tzv. očištění jazyka.⁹⁹ To si lze také vykládat jako snahu zbavovat jazyk cizích prvků nebo prvků jinak nežádoucích.

Tato tendence má historický základ a v češtině se objevila jako jakási obrana proti cizojazyčným vlivům, především germanismům a řeckolatinským výrazům, a to zejména v oblasti slovní zásoby.¹⁰⁰ Nebyla ale zvláště přínosná a většinou s sebou přinesla jen vznik podivných a neakceptovatelných neologismů, jako např. učna – nahrazující slovo škola či ohybatelka – nahrazující slovo deklinace.¹⁰¹ Puristický přístup k jazyku mnohdy považoval za nepatřičné i jevy, které byly jazykovým územ již dávno zakotvené a přijímané.

Protože pak purističtí lingvisté byli často nejednotní ve svých jazykových diktátech, přestali se podle nich někteří autoři řídit. V druhé polovině 90. let 19. století pak puristické tendence upadají a znovu se objevily až se založením časopisu *Naše řeč* v roce 1916.¹⁰² V této době se již nicméně jednalo o purismus mírnějšího rázu, a to především díky redaktorům Josefu Zubatému a Václavu Ertlovi. Ertl dokonce proti purismu postavil teorii tzv. dobrého autora, podle níž nejvyšším kritériem jazykové správnosti je literární úzus.¹⁰³ Po jeho smrti se ovšem povaha purismu opět vrátila k násilnému očišťování češtiny, proti němuž ostře vystoupili představitelé Pražského lingvistického kroužku v již dříve zmiňovaném souboru přednášek *Spisovná čeština a jazyková kultura*.¹⁰⁴ Představitelé Pražského lingvistického kroužku zastávali názor, že pro kulturu spisovného jazyka je vhodnější synchronní princip oproti historickému. Synchronní princip totiž vychází ze

⁹⁸ KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha, 2004, s. 147.

⁹⁹ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 364.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž, s. 365.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

stavu jazyka v daném okamžiku. O spisovnosti výrazového prostředku by měl rozhodovat synchronní úzus. Představitelé Pražského lingvistického kroužku také upřednostňovali funkční princip před principem lidovosti a nastolili požadavek, aby se správnost zvoleného jazykového prostředku „hodnotila jeho vztahem k jazykovému systému“.¹⁰⁵

Vystoupení Pražského lingvistického kroužku v praxi znamenalo, že purismus byl teoreticky jako princip jazykové kultury vyřazen, ačkoli u části starší generace přežíval, a např. dle Jiřího Krause možná v jisté míře bude přežívat nebo se znovu formulovat dodnes, podpořen „integračními procesy v oblasti politiky, administrativy, ekonomiky i vojenství.“¹⁰⁶

Puristický přístup považuje za nežádoucí prvky českého jazyka i některé jazykové jevy z nespisovné vrstvy jazyka. Spisovná čeština by podle zastánců spisovných jazykových prostředků měla existovat v nejčistší možné podobě. Pohnutky k uchování tradiční spisovné češtiny lze pochopit, protože čeština je jedním ze základů národní identity, má významnou reprezentativní funkci a velkou historickou hodnotu, je tedy třeba o její podobu pečovat. Násilné očišťování jazyka a striktní chápání spisovného jazyka jako jediné správné podoby by ovšem mělo spíše negativní vliv na další vývoj jazyka tím, že by tento vývoj omezovalo, uměle narušovalo a pokřivovalo.

Spisovné komunikaci by se měl ovšem ponechat z části výlučný charakter, protože jejím prostřednictvím může mluvčí demonstrovat např. respekt k posluchači či společensky vyšší povahu tématu, jak uvedl Chloupek.¹⁰⁷ Tím se potvrzuje potřeba uvědomování si významu komunikační úspěšnosti, kterou je podle názorů většiny soudobých lingvistů nutné mít na paměti.

3.3.3 *Komunikační úspěšnost a komunikační situace*

Komunikační úspěšnost vždy vyžaduje schopnost nalézt takové řečové prostředky, které v konkrétní situaci zajistí, že řečová stránka komunikace nebude přispívat k vytváření

¹⁰⁵ KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha, 2002, s. 366.

¹⁰⁶ KRAUS, J. *Jazyk a kultura vyjadřování*. Brno, 1998, s. 95.

¹⁰⁷ CHLOUPEK, J. Útvarová diferenciacie a slohová stratifikace češtiny dnes. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 42.

komunikačních překážek nebo omezovat dosažení komunikačních cílů.¹⁰⁸ To, zda jedinec použije v reálné komunikaci spisovné nebo nespisovné jazykové prostředky, pak záleží na něm samotném a také na podmínkách vzniklých v průběhu dané komunikace. Výběr jazykových prostředků totiž ovlivňují nejen vztahy mezi účastníky komunikace a jejich případné změny, ale také proměny samotného předmětu komunikace či věcných otázek. Tato proměnlivost se pak prakticky řídí potřebami komunikační úspěšnosti.¹⁰⁹

Komunikačních situací existuje nepřehledné množství. Jejich základní obecná definice podle Kořenského zní: „typizované okolnosti dané souhrnem konkrétních sociálních vztahů, za nichž komunikace, řečová činnost, řečové jednání probíhá“.¹¹⁰ Komunikační situace sama o sobě přitom nemá hodnotový charakter. Ten má úzus, který také stylovou hodnotu pozměňuje.¹¹¹ Ve zkratce komunikační situace rozdělujeme podle oficiálnosti a neoficiálnosti, veřejného a neveřejného rázu, mluvenosti a psanosti a konečně podle připravenosti a nepřipravenosti jazykového projevu.¹¹² Dle těchto kritérií se účastník komunikace také rozhoduje o užití spisovných či nespisovných jazykových prostředků.

Vzdělávací systém se v českém prostředí soustředí především na sjednocování společnosti prostřednictvím pevně stanovených pravidel pro dodržování a užívání spisovných jazykových prostředků. Avšak i ten, kdo nezvládl užívání souboru spisovných vyjadřovacích prostředků, může být zcela způsobilý pro běžnou komunikaci v rodině, mezi přáteli či v zájmových a pracovních skupinách, a je tedy komunikačně úspěšný.¹¹³ Tato skutečnost pak jasně přispívá k potřebě změny v rámci uvažování o užití spisovných jazykových prostředků.

Z celé předešlé kapitoly je patrné, že lingvistický pohled na naši mateřštinu není ani v nejmenším jednotný. Názory se rozcházejí v podstatě ve všech zmíněných

¹⁰⁸ KOŘENSKÝ, J. *Komunikace a čeština*, Jinočany, 1992, s. 50.

¹⁰⁹ KOŘENSKÝ, J. *Komunikace a čeština*, Jinočany, 1992, s. 48.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 81.

¹¹¹ ULIČNÝ, O. K teorii mluveného jazyka. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava 1994, s. 23.

¹¹² Tamtéž, s. 22.

¹¹³ KOŘENSKÝ, J. *Komunikace a čeština*, Jinočany, 1992, s. 49.

problematikách v rámci našeho jazyka. Přitom právě lingvisté jsou tvůrci kodifikačních příruček, kterými bychom se pak měli všichni řídit. Není tedy divu, že uživatelé jazyka ve svých mluvených projevech někdy chybují. Možná ne všichni uživatelé o svém vyjadřování uvažují tak do hloubky, ale pokud přeci chtějí nějaký návod, je těžké se pro některý rozhodnout. Školní výuka stále vštěpuje, že správně je spisovně. Přesto se tak většina veřejnosti nevyjadřuje.

4 Důvody péče o kulturu mluvené řeči

Člověk je tvor společenský a jeho přirozeností je sdílení pocitů, názorů i vědomostí. Primárním způsobem tohoto sdílení je verbální i neverbální komunikace. Dorozumíváme se hlavně mluveným jazykem, a proto bychom o něj měli pečovat. Způsob, jakým komunikujeme s naším okolím, nás totiž reprezentuje zbytku společnosti a něco o nás vypovídá. Výběrem jazykových prostředků můžeme také projevit vztah k posluchači. Nejen tyto skutečnosti by ale měly být pohnutkou pro řečovou kultivaci a pěstování jazyka. Kultura řeči je rovněž kulturním odkazem národa a nedílnou součástí naší společnosti a neměla by být opomíjena.

4.1 *Současný stav kultury mluvených projevů*

Současný stav kultury mluvených projevů je ovlivněn řadou faktorů. Na rozvoji kultury řeči u jedince se totiž podílí „všeobecné i jazykové schopnosti a dovednosti jedince; motivace, zaměření a volní vlastnosti jedince; sociokulturní vlivy rodiny a prostředí“.¹¹⁴ „Protože každý jazykový projev má svého konkrétního původce, záleží individuální kultura řeči na řečové kultuře původců jazykových projevů.“¹¹⁵ „Za autora, který se vyznačuje vyšší řečovou kulturou, platí takový původce textů, který disponuje ve svém jazykovém povědomí početnějšími množinami konkurenčních výrazových prostředků a textotvorných schémat.“¹¹⁶

Na rozvoji kultury řeči se podílí i prvky působící na češtinu obecně, tedy protiklad spisovnosti a nespisovnosti či mnohost funkčních stylů.¹¹⁷ Velmi podstatným faktorem jsou však veřejné mluvené projevy. Tedy mluvené projevy v hromadných sdělovacích prostředcích. Svůj vliv mají také mluvené školní projevy, které mají svá specifika týkající se oficiálnosti projevu.

¹¹⁴ KULDANOVÁ, P. SVOBODOVÁ, J. *Jazyková kultura dnešních dní*. Ostrava, 2002, s. 33.

¹¹⁵ JELÍNEK, M. *Kultura jazyka a kultura řeči*. Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha, 1995, s. 38.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ DANEŠ, F. KRAUS, J. K současnému stavu jazykové kultury a kultury dorozumívání vůbec. *Naše řeč*, 1993, 3, s. 139.

Dle Palkové v současnosti existuje značná tolerance k nejrůznějším jazykovým možnostem a převládá příklon k neformálnosti mluvených projevů.¹¹⁸ Stává se, že někteří mluvčí si neuvědomují odlišnosti vztahující se k různým variantám jazyka v různých komunikačních situacích, a objevují se i názory, že mezi uživateli jazyka mizí vědomí toho, že kultura řeči je historickým odkazem, že svědčí o osobních kvalitách, že můžeme výběrem slov vyjádřit svůj postoj k celé komunikační situaci a spoluúčastníkovi probíhající komunikace.¹¹⁹

Česká společnost se pak podle Daneše ocitla v situaci, ve které nemůže být spokojena se stavem kultury mluveného projevu, ani kultury dorozumívání vůbec.¹²⁰ V naší společnosti totiž chybí základní celoplošná kultivovaná výslovnost, což je způsobeno skutečností, že se od 19. století přikládala důležitost především psané komunikaci.¹²¹ Úpadek řečové kultury přitom nesledujeme pouze v posledních letech. Havránek v roce 1932 považoval stav tehdejších veřejných mluvených projevů za nedokonalý v rámci zvukové podoby spisovné češtiny.¹²² Podle průzkumů, které byly nedávno prováděny, se od této doby situace mluvené češtiny ve veřejné sféře spíše ještě zhoršila, nebo zůstala stejná.¹²³ Proti tomu ovšem stojí také názor, že převažující část veřejných projevů je v podstatě na dobré úrovni, alespoň co se týče užívání spisovného jazyka.¹²⁴

Podobný názor má např. Rusínová, která uvádí, že existují veřejné projevy, které využívají kultivovaný jazyk s přesnými pojmy, složitějšími souvětími a srozumitelností pro všechny posluchače, ale pak jsou také jiné, které se přiklání k jazyku kolokviálnímu

¹¹⁸ PALKOVÁ, Z. Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 2005, 1 - 2, s. 37.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ DANEŠ, F. Kultura mluvených projevů. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 47.

¹²¹ KRČMOVÁ, M. Kodifikace výslovnosti a jazyková praxe. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 103.

¹²² HAVRÁNEK, B. *Spisovná čeština*. Praha, 1932, s. 160.

¹²³ KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha, 2004, s. 143.

¹²⁴ DANEŠ, F. KRAUS, J. K současnému stavu jazykové kultury a kultury dorozumívání vůbec. *Naše řeč*, 1993, 3, s. 139.

obsahujícímu neologismy a regionalismy. Takový jazyk je přitom neformální a pro posluchače např. z jiného regionu obtížněji dekodovatelný.¹²⁵ Stejně se k tématu vyjádřila i Müllerová. Ta problematiku veřejných projevů popsala mj. v rámci rozhlasového vysílání. V minulosti v něm byla jazyková úroveň poměrně na výši a byla chápána jako určitý předpoklad, byla otázkou dobré pověsti. V soudobém rozhlase je však situace jiná.¹²⁶ Také záleží na tom, zda jde o stanici veřejnou či soukromou. Např. pro Český rozhlas je charakteristická solidnost, vážnost, snaha o objektivitu, ctění tradic a uvědomování si reprezentativnosti a určité odpovědnosti za vysílání. Jazyk užívaný při vysílání je tak převážně spisovný. Soukromé rozhlasové stanice mají ovšem jiné tendence a je pro ně typická neformálnost, důvěrnost k posluchačům, podbízivost a snaha o nezávaznost. Zejména z toho důvodu, aby byl splněn požadavek na komerčnost projevů.¹²⁷ V soukromých rozhlasových stanicích také dochází k častému střídání spisovných a nespisovných vyjadřovacích prostředků.¹²⁸

V rámci veřejné komunikace by ke zlepšení řečové kultury měla podle Sticha přispět např. analýza materiálu pořízeného z mluvených veřejných projevů, a to jak spisovných, tak i nespisovných.¹²⁹ Sběr jazykového materiálu v současnosti není úplně opomíjen. Existuje Český národní korpus, který uchovává různé texty za účelem výzkumu. Je totiž logické, že pozitivní změny se docílí zpětným zjišťováním chyb, čímž je pak snazší se jich vyvarovat. Analýzou mluvených veřejných projevů by se mohly také zabývat např. pravidelné jazykové kritiky, které by reflektovaly mluvené projevy veřejných osobností.¹³⁰ Staly by se tak vlastně prostředkem pro řečovou výchovu českých mluvčích.

Jedním z problémů mluvené komunikace je podle Palkové skutečnost, že mluvčí i posluchač mají jiné požadavky na probíhající vzájemnou komunikaci. Mluvčí usiluje

¹²⁵ RUSÍNOVÁ, Z. Spisovná a obecná čeština. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1993, s. 73.

¹²⁶ MÜLLEROVÁ, O. Nespisovnost v rozhlasovém vysílání. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 204.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž, s. 204 - 205.

¹²⁹ STICH, A. Současné úkoly jazykové kultury. *Kultura českého jazyka*. Liberec, 1969, s. 110.

¹³⁰ Tamtéž.

o pohodlnost produkce řeči, zatímco posluchač usiluje o pohodlnost přijímání a porozumění řeči.¹³¹ Aby se posluchači vyhovělo, musel by mluvčí zřetelně artikulovat a také smysluplně vystavět samotný text tak, aby posluchač mohl předvídat, kam bude text nejspíše směřovat. Za současného stavu však dochází hlavně k takovým komunikačním situacím, ve kterých mluvčí preferuje své vlastní pohodlí.¹³² Aby byla snaha o pěstování kultury mluvené řeči úspěšná, muselo by se stanovisko mluvčího přeorientovat směrem k posluchači a tím usnadnit komunikaci. Toho by se mohlo docílit také tím, že by se dodržoval určitý stabilizovaný standard, který by představoval jisté omezení volnosti a výběru forem při komunikaci, což by sice komplikovalo situaci mluvčího, ale posluchači by přineslo usnadnění vnímání řeči.¹³³ Pro další vývoj bude rozhodující, zda tento přístup mezi uživateli češtiny převládne.¹³⁴

Pro dosažení lepšího stavu kultury mluvených projevů je podle Sticha potřeba rozšíření znalosti spisovného jazyka ve všech jeho rovinách do povědomí co nejvíce uživatelů.¹³⁵ Současně s tím je podstatné usilovat o vstřícnější postoj veřejnosti ke spisovným jazykovým prostředkům, zvláště pak u mladé generace. Spisovný jazyk by veřejnost měla být schopna prakticky užívat, čehož lze docílit zkvalitněním řečových vzorů.¹³⁶ Používání spisovného jazyka totiž dle Jiřiny Hůrkové-Novotné podvědomě zapříčiňuje snahu o formální vytříbenost mluveného projevu a respektování spisovné výslovnosti.¹³⁷ Uživatelé jazyka by tedy měli ovládat gramatický systém spisovného jazyka a měli by mít také dostatečnou aktivní lexikální zásobu, jejíž rozsah je dle

¹³¹ PALKOVÁ, Z. Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 2005, č. 1 a 2, s. 37.

¹³² Tamtéž, s. 38.

¹³³ PALKOVÁ, Z. Spisovný standard jazyka v mluvené komunikaci. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: UK, 1993, s. 77.

¹³⁴ PALKOVÁ, Z. Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 2005, č. 1 a 2, s. 38.

¹³⁵ STICH, A. Současné úkoly jazykové kultury. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 109 - 110.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ HŮRKOVÁ, J. Mluvní výchova a úloha tzv. mluvního vzoru. *Český jazyk a literatura*, 1992 – 1993, 1 - 2, s. 12.

Miroslava Jelínka také jedním z měřítek řečové kultury.¹³⁸ Výběr spisovných forem v textech a nároky na jazykovou správnost ale nepřipravenému mluvčímu znesnadňují úkol, což často bývá důvodem existence názorů vyjadřujících se proti požadavkům na dodržování spisovného standardu v mluvené podobě jazyka.¹³⁹ Nicméně Palková uvádí, že pro pozitivní rozvoj kultury řeči a vyjadřovacích schopností je důležité, aby nedocházelo k rozšiřování tolerance v rámci výslovnosti a morfologie. Přitom musí být existence spisovného standardu výsledkem procesu, který zahrnuje péči o mluvenou řeč.¹⁴⁰ Opravdu za stěžejní cíl se pak pokládá změna postoje samotných uživatelů jazyka k řečové kultuře, a to hlavně těch, kteří se podílejí na tvorbě řečových vzorů.¹⁴¹ Kultivovaný řečový projev je ovšem náročná činnost a obecně platí, že změna směrem k menším nárokům nastává snadno, zatímco změna vyžadující určitou námahu se prosazuje obtížně.¹⁴²

Z výše uvedeného je patrné, že problematika jazykové a řečové kultury je v soudobé lingvistice významným předmětem zájmu v rámci zkoumání vývoje a fungování českého jazyka. Je nutné dbát o rozšíření povědomí o kultivovaném mluveném projevu mezi autoritami, které platí za řečové vzory, ale i mezi ostatními mluvčími, protože právě úroveň dnešního mluveného projevu je poznamenána obecně rozšířenou neznalostí norem a častými prohřešky proti nim.

4.1.1 Nejčastější chyby mluvčích

Mohlo by se zdát, že při hodnocení řečové kultury se zohledňuje pouze užití spisovných a nespisovných jazykových prostředků z roviny lexikální, morfologické a syntaktické. Mluvené vyjadřování a snaha o kultivovaný projev s sebou ovšem přináší mnohá úskalí. V této kapitole si uvedeme specifika, na něž je potřeba při průběhu mluvené komunikace myslet.

¹³⁸ JELÍNEK, M. Kultura jazyka a kultura řeči. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 38.

¹³⁹ PALKOVÁ, Z. Spisovný standard jazyka v mluvené komunikaci. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1993, s. 77.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ STICH, A. Současné úkoly jazykové kultury. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 109 - 111.

¹⁴² PALKOVÁ, Z. Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 2005, 1 - 2, s. 38.

V mluveném projevu je logicky nejdůležitější složkou hlas. Veřejní činitelé by tedy podle Jany Frostové měli mít povědomí o správné péči o něj. Měli by znát jeho fyziologii, hlasové techniky a měli by si uvědomovat potřebu prevence hlasových poruch i hygieny hlasu.¹⁴³ Hlasových poruch existuje poměrně velké množství. Mohou to být organické hlasové poruchy, mutační poruchy, nejrůznější záněty, nedomykavost hlasivek či hlasivkové uzlíčky. Profesionální mluvčí pak trpí ještě poruchami způsobenými přemáháním hlasivek a psychogenními poruchami hlasu.¹⁴⁴

S péčí o hlas jsou spojeny dechové funkce. Správné dýchání je totiž podmínkou pro sílu, krásu a barvu hlasu. Pro jeho docílení musí být splněna optimální spotřeba vzduchu a určitý poměr vdechu a výdechu, také zvolen správný typ dýchání a nacvičené přídechy.¹⁴⁵ Mluvčí by se měl soustředit i na výrazové složky hlasu. Tedy na tempo, frázování, přízvuky, dynamiku, hlasovou polohu, modulaci hlasu a rytmus s pomlkami, aby projev nezněl monotónně.¹⁴⁶

Z hlediska fonetiky je pro kulturu mluveného slova stěžejní artikulace, správné tvoření hlásek a správná spisovná výslovnost.¹⁴⁷ Dle Radovana Lukavského by se mělo dbát na dodržování kvality a kvantity samohlásek a rozlišování znělých a neznělých souhlásek. Důležitou roli hraje také správné užití rázu, intonace a správná výslovnost hláskových skupin.¹⁴⁸ Mohou se však vyskytnout i výslovnostní vady jako rotacismus, rotacismus bohemicus, sigmatismus či bočný sigmatismus.¹⁴⁹

Mluvený projev by měl být připraven i s ohledem na rétorické jazykové prostředky, měl by oslovit posluchače a nepřímě ho ovlivnit, jak tvrdí Hůrková-Novotná.¹⁵⁰ Dle Evy Hájkové je také žádoucí vybrat vhodné jazykové prostředky dle

¹⁴³ FROSTOVÁ, J. Péče o hlas. In: *Argumentace a umění komunikovat*. Brno 1999, s. 279.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 286 - 290.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 279 - 282.

¹⁴⁶ VRCHOTOVÁ-PÁTOVÁ, J. *O kultuře mluveného projevu*. Praha, 1983, s. 38 - 42.

¹⁴⁷ LUKAVSKÝ, R. *Kultura mluveného slova*. Praha, 2000, s. 9.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 17.

¹⁴⁹ HUBÁČEK, J. *Kultura mluvené řeči*. Ostrava, 1980, s. 35.

¹⁵⁰ HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, J. *Kultura mluveného projevu*. Praha, 1994, s. 13 - 14.

záměru komunikace a stylové příznakovosti projevu.¹⁵¹ Z pohledu syntaxe pak podle Jelínka mluvený projev ovlivňuje např. výběr a užití parataktického nebo hypotaktického souvětí. Dále výskyt syntaktické kondenzace, anakolutu či osamostatněného větného členu. V podstatě mluvený projev ovlivňuje vše, co má vliv na jeho srozumitelnost.¹⁵²

Nejčastějšími nedostatky současných mluvčích je pak např. „nedbalá výslovnost hlásek, členění textu podle potřeb dýchání bez ohledu na význam a stavbu vět nebo používání jazykových forem podle osobního úzu, bez uvažování o jejich stylové platnosti“.¹⁵³ Především u mladé generace se rozmáhá uvolněnost, která s sebou přináší nekorektní výslovnost hlásek a hláskových spojení, v některých případech i redukci celých slabik.¹⁵⁴ Zaznamenána byla také „nezřetelná nebo nářeční výslovnost, stereotypní melodie řeči a nevhodné tempo řeči“.¹⁵⁵

U mluvčích se samozřejmě vyskytují také prohřešky vůči spisovnému jazyku spojené s jeho neužíváním, ale paradoxně i s jeho nadužíváním, tzv. hyperkorektností. Obvykle se jedná o užití knižního jazykového prostředku v situaci, kde to není zcela vhodné.¹⁵⁶

Činitelé v hromadných sdělovacích prostředcích, politici, učitelé i herci podle Kuldánové ledabyle vyslovují, patlají, špatně intonují či nelogicky frázují.¹⁵⁷ Objevily se u nich jazykové prohřešky jako „nesprávná výslovnost hlásek a jejich seskupení – vlivem řečových vad, nářečí nebo ledabylé artikulace (otevřená/redukovaná výslovnost samohlásek nebo nedodržení jejich délky, nesprávná výslovnost souhlásek

¹⁵¹ HÁJKOVÁ, E. *Český jazyk a kultura mluveného projevu*. Praha, 2003, s. 20.

¹⁵² JELÍNEK, M. Syntaktická výstavba promluvy. In: *Argumentace a umění komunikovat*. Brno 1999, s. 247 - 261.

¹⁵³ PALKOVÁ, Z. Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 2005, 1 - 2, s. 37.

¹⁵⁴ HŮRKOVÁ, J. Mluvní výchova a úloha tzv. mluvního vzoru. *Český jazyk a literatura*, 1992 – 1993, 1 - 2, s. 12.

¹⁵⁵ KRČMOVÁ, M. Dnešní problémy kultury mluveného projevu. In: *Jazyk a kultura vyjadřování*. Brno 1998, s. 107.

¹⁵⁶ SGALL, P. Uživatel spisovného jazyka a hyperkorektnost. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 54.

¹⁵⁷ KULDANOVÁ, Z. Krize mluvních vzorů v Čechách?. *Čeština doma a ve světě*, 2001, 3 - 4, s. 492.

a souhláskových skupin, vynechávání hlásek), nedbalá výslovnost samohlásek (nejčastěji obecněčeská) způsobuje změnu významu slov. Dále chybně užívané prozodické prostředky (nesprávné intonační průběhy – např. místo neukončující polokadence uplatňován ukončující melodém stoupavý nebo klesavý – zde zejména nevhodné uplatnění klesavé kadence signalizující konec výpovědi může zmást posluchače, nelogické frázování – pauzy na nelogických místech, rychlé tempo řeči). Pak také hezitační zvuky, hlasité nádechy, tvrdé hlasové začátky (předrazy). Dále špatná kvalita hlasu (přiškrčený, nesprávně tvořený, příp. až nemocný hlas, někdy s nosovým zabarvením)¹⁵⁸ Jan Bartošek upozorňuje na nespisovně vyslovovaná cizí vlastní jména, nejednotné užívání substantivních sufixů -ové/-é/-i a nejednotné užívání tvarů nebo výslovnosti příjmení známých osobností. Moderátoři také používají, ale přitom nevysvětlují málo známá cizí slova. Často dochází ke střídání stylově rozdílných synonym a substantivních sufixů typu -ích/-ách.¹⁵⁹

Objevují se profesionální mluvčí s mnohými nedostatky. V některých případech však ani nedisponují dostatečnými řečovými předpoklady, právě proto, že trpí nějakou poruchou řeči. Často se u nich vyskytuje rotacismus, špatná výslovnost sykavek či hvízdavý dech, výjimkou není ani malá pohyblivost mluvidel.¹⁶⁰

Pro mluvčí, kteří ve své profesi potřebují dodržovat kultivovaný projev, je obtížně jej zvládnout spolu s jeho výslovností také z toho důvodu, že již v dětství získali určité jazykové návyky z běžné soukromé komunikace, které se později těžko odbourávají.¹⁶¹ V současné době jsou přitom podle Krčmové na mluvčí ve veřejné sféře komunikace kladeny větší nároky, protože mezi nimi a posluchači nedochází k přímému osobnímu kontaktu. Na mluvčího je tedy kladena větší zodpovědnost za složky zvukové kvality mluveného projevu, které by neměly upoutávat pozornost.¹⁶² Zvládnutí veškerých

¹⁵⁸ KULDANOVÁ, Z. Krize mluvních vzorů v Čechách?. *Čeština doma a ve světě*, 2001, 3 - 4, s. 493.

¹⁵⁹ BARTOŠEK, J. František Daneš a jazyk Událostí ČT. In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha 2010, s. 352.

¹⁶⁰ BARTOŠEK, J. Jazyková kultura mluveného zpravodajství. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 167.

¹⁶¹ KRČMOVÁ, M. Kodifikace výslovnosti a jazyková praxe. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 103.

¹⁶² Tamtéž.

požadavků na kultivovaný mluvený projev je pak podle Mileny Krobotové podmíněno pravidelným cvikem a také sebekontrolou.¹⁶³

Je důležité připomenout, že mluvený projev člověka reprezentuje. Stejně jako dbáme o svůj zevnějšek a pečlivě vybíráme šatník, měli bychom myslet i na slova, která volíme. Hlavně bychom si měli uvědomit, že nejde jen o slova, ale o celkovou zvukovou složku projevu. Pro české mluvčí je typické hodnocení ostatních. Kritické uvažování neodsuzujeme, ale měla by mu předcházet sebekázeň a uvědomování si vlastních řečových nedostatků. K tomu, aby se situace podobným způsobem změnila, by mohla přispět jazyková výchova uživatelů jazyka.

4.2 *Jazyková kultura a jazyková výchova*

Je-li naším cílem, aby si jedinec osvojil určité návyky či slušné chování, dovedeme jej k tomu především výchovou. Když má znát např. vyjmenovaná slova, naučí se je ve škole. Pokud tedy chceme, aby se alespoň většina uživatelů jazyka vyjadřovala kultivovaně, musíme více uvažovat o jazykové výchově spojené s jazykovou kulturou. Samozřejmě úlohu v této souvislosti zaujímá rodina, ale hlavní je škola a také mimoškolní výchova. Jak řekl Ondřej Hausenblas, „pro vzdělanost národa by bylo dobré, kdybychom příští generaci rodičů naučili připravit školám děti ochotné k dozívání, ke spolupráci a soužití a připravili jim učitele, kteří je neodradí.“¹⁶⁴

Jazyková výchova, tedy vyučování mateřskému jazyku, by mělo být podle Daneše založeno na poznávání a nácviu praktických dovedností. Ale mělo by také zastat úkol výchovný a obecně kulturní.¹⁶⁵ „Tak jako jazyk, jazyková komunikace, prostupuje veškerý náš život individuální i sociální, tak také péče o vyjadřování v mateřském jazyce by měla být podstatnou složkou veškeré vzdělávací a výchovné práce ve škole. To činí vyučování českému jazyku v jistém smyslu centrálním, klíčovým školním předmětem.“¹⁶⁶

¹⁶³ KROBOTOVÁ, M. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. Olomouc, 1992, s. 7.

¹⁶⁴ HAUSENBLAS, O. Mluvnické učivo v řečové komunikaci – Ať slouží! In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha 2010, s. 473.

¹⁶⁵ DANEŠ, F. *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha, 2009, s. 134.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 135.

Cíle jazykové výchovy Daneš chápe tak, že nejdůležitější je naučit uživatele praktickému ovládní spisovného jazyka písemnou i mluvenou formou a vést je ke kultivovanému jazykovému projevu.¹⁶⁷ Dále rozvíjet vyšší mentální schopnosti žáků, vychovávat k uvědomování si estetické, reprezentativní a kulturní hodnoty jazyka. Ve vyučování mateřskému jazyku vidí přínos také pro učení cizím jazykům.¹⁶⁸

4.2.1 Podstata řečových vzorů

Je přirozené a neurofyziologicky podložené, že se člověk přiklání k užívání řeči, kterou nejvíce slyší ve svém okolí, a to již od útlého dětství. Právě toto okolí pro nás představuje řečový vzor, bez ohledu na to, zda si to uvědomujeme.¹⁶⁹ Řečové vzory mohou být samozřejmě různé, dobré i špatné. Primárním řečovým vzorem je pak pro každého jedince rodina a škola.¹⁷⁰ Řečové vzory jsou neuvědomělé nejen pro dítě, ale i pro samotné rodiče, kteří si často neuvědomují, že oni jsou těmi nejdůležitějšími vzory, nedávají si pozor a např. nadměrně šišljají nebo se vůbec komunikaci s dětmi nevěnují a nechávají je, aby se jazyku učily z televize.¹⁷¹ Neumožňují jim učit se správným řečovým dovednostem, což může mít dlouhodobé následky. A je pak na učitelích v mateřské škole a samozřejmě i na základní škole, aby s řečovou výchovou u dětí začali od základu, jsou-li toho schopni. Učitel by měl být pro žáky vzorem kultivovaného jazyka a sám by měl dbát na svůj jazykový projev, který by měl být vytříbený, promyšlený a srozumitelný za všech okolností při styku s žáky.¹⁷² Běžné ovšem je, že sami učitelé kultivovaný projev neovládají, protože se mu neměli kde naučit. Proto by se mělo do stávajících učebních plánů zařadit více aktivit zaměřených na pěstování mluveného projevu.¹⁷³ Současná praxe na školách totiž operuje v podstatě jen s úkoly zaměřenými na psané vyjadřování

¹⁶⁷ DANEŠ, F. *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha, 2009, s. 135.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ HŮRKOVÁ, J. Mluvní výchova a úloha tzv. mluvního vzoru. *Český jazyk a literatura*, 1992 – 1993, 1 - 2, s. 10.

¹⁷⁰ KULDANOVÁ, Z. Krize mluvních vzorů v Čechách?. *Čeština doma a ve světě*, 2001, 3 - 4, s. 157 - 159.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² HŮRKOVÁ, J. Mluvní výchova a úloha tzv. mluvního vzoru. *Český jazyk a literatura*, 1992 – 1993, 1 - 2, s. 11 - 12.

¹⁷³ Tamtéž.

a dovednosti s ním spojenými. Tuto situaci by mohlo vyřešit rozvíjení kultivovaného mluveného projevu a nácvik spisovné výslovnosti v hodinách českého jazyka.¹⁷⁴ Kdyby se tak stalo a existovala by i lepší jazyková výchova na pedagogických fakultách, jistě by se tento nedostatek u učitelů omezil. Aby však mohl být učitel ve svém snažení úspěšný, sám by také neměl trpět žádnou výraznou vadou řeči a výslovnosti, měl by dokonale ovládat svůj hlas a měl by znát a prakticky užívat spisovnou normu češtiny.¹⁷⁵

Výuka ve školách by se měla podle Sticha zaměřovat více na spisovný jazyk a kulturu řeči, ale s novým principem hodnocení. Dosavadní systém hodnocení sympatie žáků pro spisovný jazyk nezíská, protože jako jediný je nyní považován za správný. Ve výuce by se nemělo zapomínat také na slohovou výchovu a znalost jazyka v jeho hlubších základech.¹⁷⁶

Je důležité, aby se povědomí o důležitosti a potřebě kultivovaného mluveného projevu ve veřejných projevech rozšířilo mezi širokou veřejnost. Docílit by se toho mělo přitom nejen školní výukou, ale také jazykovým poradenstvím a publikací pouček a pravidel, které ovšem musí být připraveny srozumitelně a jasně. Tvorbou kodifikačních příruček a stylistických publikací se zabývají lingvisté, kteří jsou také pokládáni za řečové vzory.¹⁷⁷ Měli by objektivně hodnotit současný stav jazyka a poskytovat veřejnosti nějaký návod k docílení kultivovaného projevu, ale podle Palkové tak správně nečiní a aktivně nezasahují do jazykového vývoje.¹⁷⁸ Rezignace jazykovědců na rozhodování je však sama chápána jako určitý zásah s negativním dopadem, který je navíc zesilován nedostatečnou mluvní způsobilostí těch uživatelů jazyka, kteří slouží jako řečové vzory.¹⁷⁹ Výuku řečové kultury pak třeba zastávají jazykové kurzy, ve kterých mohou nalézt poučení nejen ti, kteří

¹⁷⁴ HŮRKOVÁ, J. Mluvní výchova a úloha tzv. mluvního vzoru. *Český jazyk a literatura*, 1992 – 1993, 1 - 2, s. 11 - 12.

¹⁷⁵ KULDANOVÁ, Z. Krize mluvních vzorů v Čechách?. *Čeština doma a ve světě*, 2001, 3 - 4, s. 160.

¹⁷⁶ STICH, A. Současné úkoly jazykové kultury. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 109 a 110.

¹⁷⁷ JELÍNEK, M. Kultura jazyka a kultura řeči. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 38.

¹⁷⁸ PALKOVÁ, Z. Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 2005, 1 - 2, s. 79.

¹⁷⁹ PALKOVÁ, Z. Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 2005, 1 - 2, s. 79.

kultivovaný mluvený projev potřebují ve své profesi, ale i ostatní mluvčí se zájmem o jazyk.¹⁸⁰

Jisté je, že potřeba výchovy řečové kultury roste. A v této souvislosti hrají velkou roli hromadné sdělovací prostředky. Měli bychom mít však na paměti, že ani tady není celková situace ideální. Bartošek je toho názoru, že není vhodné, aby jako zdroj spisovné normy sloužili všichni profesionální mluvčí k široké veřejnosti.¹⁸¹ Aby mohl člověk vykonávat funkci v řečové oblasti médií, měl by být schopen střídat kód spisovné řeči s jinými útvary národního jazyka. Řečovými vzory by měli být pouze ti, kteří skutečně ovládají spisovný jazyk, a to včetně jeho výslovnosti.¹⁸² Požadavek na spisovnou výslovnost u většiny profesionálních mluvčích ale splňován není. Je tedy důležité seznámit jazykově nepoučenou část veřejnosti s problematikou spisovné výslovnosti přijatelnou formou. Dle Krčmové se musí jasněji formulovat vztah mezi ortofonií a ortoepií, a to také pomocí praktických ukázek zvukových materiálů obsahujících vzor kultivovaného znění řeči.¹⁸³ Dále bude zapotřebí představit veřejnosti všechny vrstvy spisovné výslovnosti. Existuje totiž několik podob spisovné výslovnosti, které odpovídají tzv. výslovnostním stylům. Výslovnostní styl může být slavnostní, neutrální či zběžný a liší se také v rámci regionálního hlediska. Tato skutečnost znesnadňuje mluvčím pochopení spisovné výslovnosti a způsobuje domněnku, že je v jazyce možné cokoliv.¹⁸⁴ Pozornost by se měla také zaměřit na uvedení jevů, které se v mluveném jazyce vyskytují, ale do kultivovaného mluveného projevu nepatří.

Když si kapitolu shrneme, zjistíme, že většina jazykovědců se vyjadřuje o současném stavu kultury řeči negativně. Jsou přesvědčeni, že by se tato problematika měla představit široké veřejnosti, aby si i mluvčí z řad laiků uvědomovali, že o jazyk je

¹⁸⁰ KRČMOVÁ, M. Kultivovaná výslovnost současné češtiny. In: *Oratio et ratio*. Praha 2005, s. 209.

¹⁸¹ BARTOŠEK, J. Jazyková kultura mluveného zpravodajství. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 40.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ KRČMOVÁ, M. Kodifikace výslovnosti a jazyková praxe. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 104.

¹⁸⁴ KRČMOVÁ, M. Kodifikace výslovnosti a jazyková praxe. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 104.

třeba pečovat. Pro zlepšení současného stavu je nezbytné, aby se zkvalitnila výuka jazykové kultury ve školách, a to již v rámci povinné školní docházky. Žáci by se neměli učit pouze správně a spisovně psát, ale také vhodně mluvit a srozumitelně a kultivovaně se vyjadřovat. Vlastní výuka by pak měla být samozřejmě provázena také kultivovaným vyjadřováním, včetně správné výslovnosti učitelů, kteří mají funkci řečových vzorů. Protože řečovými vzory nejsou pouze učitelé, nýbrž také zaměstnanci hromadných sdělovacích prostředků, lingvisté, spisovatelé, herci, sportovci a jiné osobnosti působící ve veřejné sféře, i ti by se měli ve veřejné komunikaci řídit pravidly spisovného vyjadřování. Je však možné, že i když se pozvedne úroveň mediálních řečových vzorů, dojde k zavádění jazykových vzdělávacích pořadů a změní se výuka ve školách, nedocílí se viditelných pokroků u všech mluvčích, protože nakonec si každý sám určuje, zda a nakolik chce být vzděláván.

„Skutečné kultuře se dospívá jen dlouholetou, po generace trvající součinností mnoha jednotlivců. A když nějaký otřes tradici kultivovaného jazyka přetrhne, nezbyvá, než ji znovu dlouholetým úsilím vytvořit.“¹⁸⁵

Vilém Mathesius

¹⁸⁵ DANEŠ, F. *Kultura a struktura českého jazyka*, Praha, 2009, s. 129.

5 Jak se doopravdy mluví ve školách

Současná školní výuka není prioritně orientována na mluvený projev. Kultivovanost vyjadřování a užití spisovných jazykových prostředků se od žáků vyžaduje a hodnotí v podstatě jen v písemném jazykovém projevu. Pro dosažení lepší úrovně mluveného projevu se bude muset tato situace změnit.

V okruhu učitelů byl však požadavek na kultivovaný mluvený projev (tzn. nejen spisovný po stránce lexikální, morfologické a syntaktické, ale také bez výslovnostních chyb a řečových vad) již nastolen. Především z toho důvodu, že slouží jako velmi důležité řečové vzory. Vystává ovšem otázka, nakolik vyžadovat mluvený projev spisovný. A zda by tak měli hovořit všichni učitelé, nebo jen učitelé vyučující český jazyk a literaturu.

Palková tvrdí, že by se měli kultivovaně vyjadřovat všichni vyučující bez rozdílu jejich aprobace.¹⁸⁶ U učitelů českého jazyka a literatury by měl být kultivovaný mluvený projev samozřejmostí. A to nejen s ohledem na řečové vzory, ale také na to, že absolvovali studium českého jazyka a měli by jej tedy ovládat ve všech jeho rovinách.

Co se týče spisovnosti, „dříve bylo jednoznačně vyžadováno od všech účastníků vyučování ve všech situacích spisovné vyjadřování, dokonce takové, které stírá rozdíl mezi psaným a mluveným jazykem“.¹⁸⁷ Marie Čechová také uvádí, že v současnosti se však objevují názory, které za hlavní formu mluveného projevu považují hovorový projev, který je postaven na spisovném neutrálním základě.¹⁸⁸ Podle ní by komunikace mezi žákem a učitelem neměla být uskutečňována pouze spisovným jazykem, ale měla by být realizována na spisovném základě a rozlišována podle komunikační situace a sledovaného záměru.¹⁸⁹

Čechová pracuje s termíny metařeč a metajazyk. Metajazykem přitom rozumí „soubor prostředků sloužících k vyjadřování o jazyku a řeči, metařečí vyjadřování o jazyku a řeči (řečové reakce týkající se řeči, jazykových projevů, užívání jazykových

¹⁸⁶ PALKOVÁ, Z. K referátu O. Uličného. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1993, 1993, s. 279.

¹⁸⁷ ČECHOVÁ, M. Řeč a metařeč ve vyučování češtině. *Český jazyk a literatura*, 1993 – 1994, 5 - 6, s. 115.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 115 - 116.

¹⁸⁹ ČECHOVÁ, M. Spisovnost z hlediska školy. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 225.

prostředků...).“¹⁹⁰ Je přesvědčena, že pro ovládnutí jazykového systému je nutné zvládnout právě metajazyk.¹⁹¹

Komunikace učitele, respektive přecházení od řeči k metařeči, je náročná činnost. Vzhledem k tomu, že při výkladu učiva musí např. zároveň psát na tabuli, sledovat a reagovat na podněty žáků, nebo je musí usměrňovat, se tedy leckdy stane, že jeho projev není vždy věcně správný a řečově výstižný.¹⁹² Žáci jsou na tom podobně, protože musí sledovat výklad, zapisovat poznámky do sešitu a reagovat na dotazy učitele, navíc někteří u toho např. zvládají i komunikaci se spolužáky či jiné činnosti, které odvádějí jejich pozornost.¹⁹³

Čechová také uvádí, že řečové chování žáků ovlivňuje metařečové vyjadřování učitele. Záleží např. na výběru hodnotících výroků a výrazů. Učitel by měl ovládat asertivní chování a neměl by žákům pouze direktivně přikazovat. „Tím nejen prokazuje svůj vstřícný vztah, respekt k žákům, ale tak se také jeho způsob vyjadřování může stát žádoucím modelem pro řečové chování žáků.“¹⁹⁴

Podobně by mělo přispět také vyjadřování učitelů dle komunikační situace (tedy ne striktně spisovné), které pomůže žákům k uvědomování si a rozlišování oficiálních a neoficiálních komunikačních situací.¹⁹⁵

Pokud učitel bude s dětmi např. ve škole v přírodě, není jistě vhodné, aby s nimi komunikoval za všech okolností striktně spisovnou češtinou. Mezi žákem a vyučujícím by se mohla vytvořit určitá bariéra.

¹⁹⁰ ČECHOVÁ, M. Řeč a metařeč ve vyučování češtině. *Český jazyk a literatura*, 1993 – 1994, 5 - 6, s. 114.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 113.

¹⁹² Tamtéž, s. 115.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 114 - 115.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 116.

5.1 Základní škola

Nyní se dostáváme k praktické části práce, ve které bychom rádi prezentovali námi získané materiály týkající se mluveného projevu vyučujících. Pokusíme se doložit míru kultivovanosti jejich mluvených projevů.

Navštívili jsme maloměstskou základní školu ve středočeském kraji a pořídili jsme pět audio nahrávek učitelů při výkladu v délce 10-15 minut. Kompletní fonetické přepisy těchto nahrávek jsou uvedeny v příloze. Protože učitelé sloužící jako řečové vzory nejvíce působí na žáky na prvním stupni, rozhodli jsme zaměřit pozornost právě na ně. Nahrávky se tedy týkají první až páté třídy. Čtyři nahrávky zaznamenávají výklad českého jazyka a jedna jazyka anglického. Kultivovaný projev je nejvíce očekáván právě při vyučování českého jazyka a nás zajímá, zda je v praxi opravdu dodržován. Výuku anglického jazyka jsme zvolili jako určitý kontrast. Jedná se také o humanitní předmět, který je jako takový založen hlavně na přenosu informací pomocí řeči, ovšem v tomto případě je čeština odsunuta do ústraní a pozornost je upřena především na angličtinu. Zjišťovali jsme, zda tato skutečnost bude mít nějaký vliv na kvalitu výkladu v českém jazyce.

Prvním důležitým zjištěním je fakt, že všichni vyučující jsou ženy. To má podle Čechové za následek, že „učení se jazyku a komunikace o něm jsou poznamenány ženským způsobem komunikace“.¹⁹⁶ Pak se také stává, že jsou při vyučování češtině úspěšnější více děvčata než chlapci.¹⁹⁷ Můžeme tedy pokládat za vhodné, aby se na prvním stupni zvýšil počet vyučujících mužského pohlaví a žáci se tak setkali s oběma způsoby komunikace.

Co se týče vlastního hodnocení získaných nahrávek, vycházíme především z různé délky praxe vyučujících. Máme možnost srovnat kultivovanost projevu učitelek s délkou praxe přibližně 40, 30, 20, 10 a 5 let. Na snižování kultivovanosti jejich mluvených projevů se pak podle nás budou nejvíce podílet jevy ze zvukové roviny jazyka v podobě nesprávné výslovnosti vokálů a konsonantů, dále pak nevhodné jazykové prostředky z morfologické a lexikální roviny a také nefunkční opakování výrazů.

¹⁹⁶ ČECHOVÁ, M. Řeč a metařeč ve vyučování češtině. *Český jazyk a literatura*, 1993 – 1994, 5 - 6, s. 115.

¹⁹⁷ Tamtéž.

Začneme nahrávkou z hodiny českého jazyka v první třídě, která obsahuje mluvený projev učitelky s délkou praxe 28 let. V první třídě je kultivovaný mluvený projev podstatný a musíme konstatovat, že vyučující se své úlohy řečového vzoru zhostila velmi obstojně. Svou úlohu na tom jistě má i množství odučených hodin. Projev byl celkově příjemný bez výrazných nedostatků. Ojediněle se objevila chybná výslovnost vokálů. Zejména jejich protahování *př. jáá každému z vás, teď už můůžete otočit lísteček, když najdeš ten svůůj*, ale i krácení *př. do lavice dam obrázek, neni tam napsáno*. V jednom případě se vyskytlo i chybné skloňování číslovky *př. strana padesát šestá Kubo*. Za zmínku stojí také to, že vyučující nevhodně opravovala děti *př. Ž: brejle U: brýle*. V tomto případě se jedná o hyperkorektnost.¹⁹⁸

Další mluvený projev je z hodiny českého jazyka ve druhé třídě s vyučující s délkou praxe 20 let. Opět se objevila chybná výslovnost vokálů, ovšem v trochu větší míře. *Př. tákže Tomáši, pód', třebá srp, Míůša; našim úkolem, vam tady, no tak nam*. Vyučující se dále dopustila nesprávné výslovnosti a zvolila nespisovné koncovky u sloves *př. pokud' se nám, pód', de hezky; tak mu pomůžem, to řek jinak*. Také se uchýlila k užití nespisovných jazykových prostředků *př. těmyhle slovy, abysme tam, ňákou hru, že jo, bysme si*.¹⁹⁹

Následně hodnocená nahrávka obsahuje mluvený projev z výuky českého jazyka ve třetí třídě s vyučující s délkou praxe 6 let. Její mluvený projev byl ze všech nejméně kultivovaný. Hlas měla chraplavý, poznamenaný kouřením. Nejvíce nás zaráželo, že při výkladu žvýkala žvýkačku, kvůli čemuž jí mnohdy nebylo rozumět. Dalším nedostatkem bylo, že občas nemluvila dostatečně nahlas a vyučovala s rukama v kapsách. Celkově to vypadalo, že jí na vlastním projevu vůbec nezáleží. Nelze zcela odhadnout, zda byl její přístup ovlivněn nejkratší délkou praxe. Nicméně názory, které prosazují zavedení řečové kultury do učebních plánů pedagogických fakult, se zdají opravdu opodstatněné. Vyučující se dopouštěla mnoha prohřešků vůči kultivovanému vyjadřování. V jejím projevu se často vyskytovaly hezitační zvuky *př. @ u jakých, správně @ Dane, @ Kubo jak, bud' @ je*

¹⁹⁸ Viz příloha - přepis č. 1, s. 52.

¹⁹⁹ Viz příloha - přepis č. 2, s. 58.

životné, @ u rodu. Dále výslovnostní nedostatky př. *jak zjistíme, tak klucí, eště určujeme, pod' to, ále ale Domčo, píšem ještě, tákže to, jakým pádě, áno a je, mam pro, prosim vás, de sem*. Ojedinelé nebyly ani nespisovné jazykové prostředky př. *je tady tak důležitý, jaký jsou vzory životný, a neživotný, to podstatný jméno, v jakým čísle, ještě zopákneme, tenhle rod, před váma, řeknu jo, ted'ko se*. V jednom případě vyučující použila i chybnou shodu přísudku s podmínkem př. *skupina dostanete*.²⁰⁰

Čtvrtý hodnocený mluvený projev je z vyučovací hodiny českého jazyka s učitelkou, která má 39 let praxe. Celkově působil příjemně, ale také se neobešel bez určitých prohřešků, jimiž byly chybná výslovnost a nespisovné jazykové prostředky. Př. *no prosim, to mam, není pravda, musím vás, to vim, já nevim, zatím nepoložila, že říkáme; napsal, jestli pak, deme dále, štvrtý pád, z malou jedničkou, to maj úplně; bud' tak hodnej jo, moment náák, některý dělají problémy pády*. V projevu se vyskytlo také několik hezitačních zvuků př. @ pokračujeme líbí, slovo @ Markétko, @ odříkáme si, @ obsah a číslo. Zaznamenali jsme i nadměrné užívání kontaktních jazykových prostředků př. *tvrdé y vid'tě, tiše prosim tě, přídavná jména vid', učivo vid', obě dvě jo, cvičení jo, poslouchej jo*.²⁰¹

Jako poslední hodnotíme mluvený projev z hodiny anglického jazyka ve čtvrté třídě s vyučující, která má délku praxe 10 let. Projev se jevil poněkud zbrkle. Učitelka mluvila příliš rychle a nezřetelně. Vyskytly se u ní chyby ve výslovnosti a občasné užití nespisovných jazykových prostředků. Př. *nevim jakým, ale není, já vám rozdam, pod' ke mě, to říkat nebudu, Kuba nam ukáže, věc kerá, nepřide lepší; Pavel řek; ted'kon*, dále se hojně objevovaly hezitační zvuky př. *vám vybaví @ co, chceme @ to, zopakujeme @, @ já, @ to co, @ všichni*.²⁰²

Ani jeden z monitorovaných výkladů se tedy neobešel bez prohřešků vůči kultivovanému mluvenému projevu. Dle našich předpokladů se nejčastěji vyskytovaly výslovnostní nedostatky vokálů a konsonantů a nespisovné jazykové prostředky. Často užívané byly nefunkční jazykové prostředky, zejména hezitační zvuky. U vyučujících jsme

²⁰⁰ Viz příloha - přepis č. 3, s. 63.

²⁰¹ Viz příloha - přepis č. 4, s. 68.

²⁰² Viz příloha - přepis č. 5, s. 73.

narazili i na hyperkorektnost. Celkově kultivovanějším dojmem působily mluvené projevy vyučujících s delší dobou praxe. Co se týče porovnání výuky českého a anglického jazyka, mluvené projevy se od sebe výraznějším způsobem nelišily.

5.2 *Postoj uživatelů jazyka k řečové kultuře*

Pro zajímavost také ve zkratce uvádíme názory ne odborné veřejnosti na tematiku kultivovanosti mluveného projevu.

Např. Svobodová prezentuje názory ne odborné veřejnosti a vychází z protestní petice, která se objevila na internetu. Petice je zaměřena proti proměnám podoby vysílání stanice Radiožurnál od 1. ledna 2008 a podepsalo se pod ni více než 9400 lidí.²⁰³ Svobodová tvrdí, že celkem 308 lidí připojilo k podpisu poznámku, která se nějakým způsobem zabývá připomínkami k jazykové úrovni ve zmíněném rozhlasovém vysílání. Bez prvotního záměru se tak petice stala jistou výpovědí o postojích široké veřejnosti k mluvenému projevu v rozhlasu. Její značnou výhodou je fakt, že se jí zúčastnili lidé ze všech koutů České republiky a téměř všech věkových kategorií. Nejvíce veřejnosti vadily nevhodné mluvní způsoby různého typu. Podstatný byl požadavek na dodržování spisovné češtiny a kultivovaného mluveného projevu.²⁰⁴ Co se týče mluveného projevu v televizním vysílání, Jitka Veroňková s Janou Janouškovou tvrdí, že diváci uvítají vhodné a výrazné členění textu, přiměřené tempo řeči, vhodnou melodii a přesnou výslovnost. Také upřednostňují příjemnou barvu hlasu.²⁰⁵ Nejdůležitější pak pro ně je srozumitelnost vlastní řeči.²⁰⁶

Svobodová také uvádí, že univerzita, na které působí, provedla výzkum na školách na severu Moravy a Slezska. Pověření pracovníci a studenti vypracovali dotazník, který se týkal zjištění postojů ke spisovné češtině u dětí ve věku 10 – 17 let. Dotazník zahrnul celkem 424 respondentů a přinesl podle Svobodové poměrně překvapující a potěšující výsledky: 87% dotázaných pokládá za nejvýznamnější naučit se ve škole spisovně psát

²⁰³ SVOBODOVÁ, J. Já, my a spisovnost. *Český jazyk a literatura*, 2008 – 2009, 4, s. 182.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ VEROŇKOVÁ, J. JANOUŠKOVÁ, J. Jak hodnotí posluchači zvukovou stránku projevů u moderátorů zpravodajství ČT1?. In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha 2010, s. 117.

²⁰⁶ Tamtéž.

a mluvit, 80% žáků si myslí, že znalost spisovného jazyka v životě upotřebí a 78% schvaluje potřebu odborné péče o spisovnou češtinu.²⁰⁷

Další názory studentů pak uvádí i Radoslava Brabcová. Z výzkumu na střední škole vyplynulo, že z 48 dotázaných se 38 shodlo na tom, že by měl každý znát spisovnou formu českého jazyka, ale vyskytly se pochybnosti ohledně vhodnosti tuto formu jazyka v praxi užívat.²⁰⁸ Helena Kneselová zase přispěla výsledky z výzkumu prováděném na pedagogické fakultě MU. Studenti vnímají prestiž jazyka ve veřejných projevech ostatních, ale i ve vlastním vyjadřování. Spisovný jazyk by podle nich měli užívat vzdělanci a hlavně zaměstnanci v médiích. Pojem jazykové kultury pak chápají pouze jako „jazykovou správnost a vytríbenost vyjadřování. Méně si uvědomují potřebu vědomé péče o jazyk a kultivované vyjadřování“.²⁰⁹

Svobodová pak zdůrazňuje, že by bylo vhodné zabývat se přístupy ke spisovnému jazyku u co možná nejširšího počtu uživatelů jazyka, aby se tak potvrdilo či vyvrátilo, že ač sami spisovnou češtinu nepoužíváme ve všech vzniklých komunikačních situacích, nezapomínáme na její významnou funkci a očekáváme ji v patřičných komunikačních situacích.²¹⁰

²⁰⁷ SVOBODOVÁ, J. Já, my a spisovnost. *Český jazyk a literatura*, 2008 – 2009, 4, s. 182 - 183.

²⁰⁸ BRABCOVÁ, R. Škola a spisovná čeština. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 221.

²⁰⁹ KNESELOVÁ, H. Názory studentů Pedagogické fakulty MU na spisovnost. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 70.

²¹⁰ SVOBODOVÁ, J. Já, my a spisovnost. *Český jazyk a literatura*, 2008 – 2009, 4, s. 183 - 184.

6 Závěr

Práce se týká řečové kultury a především mluveného projevu ve veřejné sféře dorozumívání. Shrnuje obecné poznatky o jazykové a řečové kultuře, představuje důležitou oborovou terminologii, přibližuje otázky týkající se mluveného dorozumívání a prezentuje názory lingvistů na danou problematiku.

Jazyková kultura není předmětem zkoumání pouze v poslední době. V první polovině 20. století se oboru jazykové kultury věnovali představitelé Pražského lingvistického kroužku v čele s Bohuslavem Havránkem. Zmínky s ní spojené pocházejí dokonce již ze 14. století. Cenné poznatky k tomuto tématu byly shromážděny v mnoha sbornících, samostatných dílech a v odborných časopisech.

Lingvisté samozřejmě nebyli a nejsou ve všech názorech jednotní. Největší různost se objevuje při popisu rozvrstvení českého jazyka. Podle některých názorů by se mělo tradiční dělení na spisovné a nespisovné útvary nahradit uvažováním o standardní a substandardní podobě jazyka. Vlastní vnímání spisovného jazyka není totožné, nicméně každý z lingvistů si uvědomuje potřebu dbát na otázky komunikační úspěšnosti při produkci řeči. Komunikační úspěšnost se přitom liší podle různých komunikačních situací a připouští náležitost a potřebu použití nespisovných jazykových prostředků v některých situacích a kontextech, např. v rodinném prostředí.

V čem se naopak lingvisté shodují, je nespokojenost se současným stavem kultury mluvené řeči a potřeba jejího pěstování, kterého lze docílit jazykovým vzděláváním široké veřejnosti, k němuž slouží školní výuka, hromadné sdělovací prostředky a různé, především populárně naučné příručky a pravidla. Současný stav však neodpovídá potřebám dosažení vyšší úrovně řečové kultury a hromadné sdělovací prostředky a učitelé jako řečové vzory selhávají, o čemž jsme se přesvědčili i vlastním zkoumáním mluvených projevů učitelů na základní škole. Zjistili jsme, že se vyučující dopouštějí jazykových prohřešků, které snižují úroveň kultivovanosti jejich mluvených projevů. V hodnocených projevech jsme narazili především na nežádoucí jevy ze zvukové roviny jazyka, nespisovné jazykové prostředky a nefunkční opakování výrazů. Zkoumali jsme mluvený výklad pěti vyučujících, z nichž se každý dopustil některé výše zmíněné chyby. Ve většině případů se jednalo dokonce o několik různých chyb. Dle našeho soudu tedy učitelé nejsou

ideálními řečovými vzory, protože kultivovanost jejich mluvených projevů není vyhovující. Je zřejmé, že pokud jsou současné řečové vzory nefunkční, nemůže být dostatečná ani úroveň řečové kultury běžných mluvčích. Předpoklad, že odborná veřejnost není spokojena se současným stavem kultury mluvené řeči, se tedy potvrdil.

Ke změně tohoto stavu je zapotřebí zavést problematiku řečové kultury do učebních plánů na školách. Žáci by měli mít možnost setkat se s nácvičkou mluveného projevu tzv. nanečisto. K tomu by mohlo přispět i častější využití ústního zkoušení ve vyučovacích hodinách. Podstatné bude také zavedení samotné výuky mluveného projevu. Výuka by mohla spočívat např. v poslechu zvukových záznamů, jejichž prostřednictvím by se žáci mohli seznámit s různými mluvenými projevy, popřípadě s chybami, jichž se mluvčí v konkrétním projevu dopouští. Žáci by posléze mohli sami nacvičovat mluvený projev, v němž by se snažili vyvarovat daných chyb. Přednes by se mohl realizovat formou monologického projevu i dialogu.

Pro zlepšení úrovně mluvené řeči bude pak především nezbytné změnit samotný přístup široké veřejnosti k mluvené řeči. Péče o jazyk a řeč není snadná a nakonec záleží na každém jednotlivém mluvčím, zda se jí bude věnovat či nikoli. Na druhou stranu ale nelze očekávat široký zájem o kulturu řeči, jestliže se toto téma veřejně neotvírá a velká část mluvčích se s ním nikdy neseťká. I zde je tedy třeba s nadějí čekat na změnu v našem vzdělávacím systému, stejně jako doufat v lepší přístup sdělovacích prostředků.

„Naše mluvní projevy budou kultivované tehdy, když dosáhneme určité vyjadřovací pohotovosti i dovednosti přirozeně, plynule a výstižně postihovat řečí to, co vnímáme smysly, co si představujeme, o čem přemýšlíme a co chceme sdělit druhým. Jejich základem by se měla stát jazyková diplomacie, která spočívá v umění použít pro splnění svého záměru vhodných jazykových prostředků, sestavit poutavý text a přednést ho tak, abychom posluchače získali, abychom dokázali působit na jejich rozum i cit.“²¹¹

²¹¹ KROBOTOVÁ, M. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. Olomouc, 1992, s. 7.

7 Seznam použité literatury

- BRABCOVÁ, R. *Spisovný jazyk v teorii a praxi*. Praha: Univerzita Karlova, 1987.
- BRABCOVÁ, R. VITVAR, V. *Mluvený projev ve škole i mimo školu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- CVRČEK, V. *Teorie jazykové kultury po roce 1945*. Praha: Karolinum, 2006.
- CVRČEK, V. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum, 2010.
- CUŘÍN, F. NOVOTNÝ J. *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.
- ČMEJRKOVÁ, S. HOFFMANNOVÁ, J. HAVLOVÁ, E. *Užívání a prožívání jazyka*. Praha: Karolinum, 2010.
- DANEŠ, F. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997.
- DANEŠ, F. *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum, 2009.
- HAVRÁNEK, B. *Spisovná čeština*. Praha: Melantrich a.s., 1932.
- HAVRÁNEK, B. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- HÁJKOVÁ, E. *Český jazyk a kultura mluveného projevu*. Praha: Univerzita Karlova – pedagogická fakulta, 2003.
- HUBÁČEK, J. *Kultura mluvené řeči*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 1980.
- HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, J. *Kultura mluveného projevu: Strategie umění komunikace*. Praha: Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1994.
- CHLOUPEK, J. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986.
- JEDLIČKA, A. *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha: Univerzita Karlova, 1978.
- KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002.
- KOŘENSKÝ, J. *Komunikace a čeština*. Jinočany: H&H, 1992.

KRAUS, J. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2010.

KROBOTOVÁ, M. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992.

KULDANOVÁ, Z. SVOBODOVÁ, J. *Jazyková kultura dnešních dní*. Ostrava: Ostravská univerzita – pedagogická fakulta, 2002.

LUKAVSKÝ, R. *Kultura mluveného slova*. Praha: Akademie múzických umění, 2000.

SGALL, J. HRONEK, J. *Čeština bez příkras*. Jinočany: H&H, 1992.

VRCHOTOVÁ-PÁTOVÁ, J. *O kultuře mluveného projevu*. Praha: Svoboda, 1983.

Sborníky:

BARTOŠEK, J. František Daneš a jazyk Událostí ČT. In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha 2010, s. 349 - 353.

BARTOŠEK, J. Jazyková kultura mluveného zpravodajství. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 166 - 171.

BRABCOVÁ, R. Škola a spisovná čeština. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 220 - 222.

ČECHOVÁ, M. Spisovnost z hlediska školy. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 223 - 226.

ČERMÁK, F. Obecná a spisovná čeština. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 14 - 18.

DANEŠ, F. Kultura mluvených projevů. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 47 - 59.

FROSTOVÁ, J. Péče o hlas. In: *Argumentace a umění komunikovat*. Brno 1999, s. 279 - 295.

HAUSENBLAS, O. Mluvnické učivo v řečové komunikaci – Ať slouží! In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha 2010, s. 473 - 477.

- CHLOUPEK, J. Útvarová diferenciacie a slohová stratifikace češtiny dnes. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 41- 47.
- JEDLIČKA, A. Vývojová dynamika současné spisovné češtiny. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 31 - 45.
- JELÍNEK, M. Kultura jazyka a kultura řeči. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 31 - 40.
- JELÍNEK, M. Syntaktická výstava promluvy. In: *Argumentace a umění komunikovat*. Brno 1999, s. 247 - 261.
- KNESELOVÁ, H. Názory studentů Pedagogické fakulty MU na spisovnost. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 68 - 71.
- KRČMOVÁ, M. Dnešní problémy kultury mluveného projevu. In: *Jazyk a kultura vyjadřování*. Brno 1998, s. 107 - 112.
- KRČMOVÁ, M. Kodifikace výslovnosti a jazyková praxe. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 103 - 105.
- KRČMOVÁ, M. Kultivovaná výslovnost současné češtiny. In: *Oratio et ratio*. Praha 2005, s. 209 - 218.
- KULDANOVÁ, P. K řečové kultuře současnosti. In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha 2010, s. 491 - 495.
- MÜLLEROVÁ, O. Nespisovnost v rozhlasovém vysílání. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 204 - 207.
- PALKOVÁ, Z. K referátu O.Uličného. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1993, s. 279.
- PALKOVÁ, Z. Spisovný standard jazyka v mluvené komunikaci. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1993, s. 76 - 80.
- RUSÍNOVÁ, Z. Spisovná a obecná čeština. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1993, s. 72 - 76.

SGALL, P. Uživatel spisovného jazyka a hyperkorektnost. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. Brno 1996, s. 53 - 57.

STICH, A. Česká spisovnost a nespisovnost - kořeny a přítomnost. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 49 - 56.

STICH, A. Současné úkoly jazykové kultury. In: *Kultura českého jazyka*. Liberec 1969, s. 103 - 112.

ŠTÍCHA, F. K pojetí spisovnosti. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha 1995, s. 57 - 60.

ULIČNÝ, O. K teorii mluveného jazyka. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava 1994, s. 19 - 25.

VEROŇKOVÁ, J. JANOUŠKOVÁ, J. Jak hodnotí posluchači zvukovou stránku projevů u moderátorů zpravodajství ČT1?. In: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha 2010, s. 115 - 119.

Články:

ADAM, R. Nad knihou o jazykové regulaci. *Naše řeč*, 2009, 3, s. 145 - 155.

ČECHOVÁ, M. Řeč a metařeč ve vyučování češtině. *Český jazyk a literatura*, 1993 – 1994, 5 - 6, s. 113 – 117.

ČERMÁK, F. SGALL, P. VYBÍRAL, P. Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 2, s. 103 - 113.

DANEŠ, F. KRAUS, J. K současnému stavu jazykové kultury a kultury dorozumívání vůbec. *Naše řeč*, 1993, 3, s. 139 - 141.

HŮRKOVÁ, J. Mluvní výchova a úloha tzv. mluvního vzoru. *Český jazyk a literatura*, 1992 – 1993, 1 - 2, s. 9 - 13.

KOŘENSKÝ, J. K článku Od školské spisovnosti ke standardní češtině: reakce na výzvu k diskusi. *Slovo a slovesnost*, 2005, 4, s. 270 - 277.

KULDANOVÁ, Z. Krize mluvních vzorů v Čechách?. *Čeština doma a ve světě*, 2001, 3 - 4, s. 156 - 161.

PALKOVÁ, Z. Zvuková podoba veřejných mluvených projevů z hlediska jazykové kultury. *Čeština doma a ve světě*, 2005, 1 - 2, s. 37 - 38.

PROŠEK, M. SMEJKALOVÁ, K. Kodifikace – právo, nebo pravomoc?. *Naše řeč*, 2011, 5, s. 231 - 241.

SVOBODOVÁ, J. Já, my a spisovnost. *Český jazyk a literatura*, 2008 – 2009, 4, s. 180 - 184.

SVOBODOVÁ, J. Normy školské komunikace.

Dostupné z: web.iol.cz/janasvo/opory/jkult/CeskeBudejovice.doc.

8 Přílohy

Vysvětlivky:

↓ klesavá intonace

↑ stoupavá intonace

+ pauza

@ hezitační zvuky

tučné výslovnostní nedostatky, nespisovné tvary slov, nespisovné výrazy

podtržená parazitní slova

... nezachycené pasáže

8.1 Přepis č. 1

Předmět: český jazyk

Třída: 1.

Region: střední Čechy

Vyučující: žena

Délka praxe: 28 let

Typ školy: maloměstská

U: ... potřebujeme na hru výborně ↓ **jáá** každému z vás do lavice **dam** obrázek zvířátka ↓

U: zvířátko si dobře prohlédni + zapamatuj + a až vám řeknu teď + zvednete se a půjdete po třídě hledat lístečkem lísteček s názvem vašeho zvířátka ↓

Ž: ...

U: tak ↓ když budeš mít třeba obrázek motýla + tak na tom lístečku bude napsáno

Ž: ...

U: motýl

Ž: ...

U: **můůžete** + teď už **můůžete** otočit lísteček nechat ho otočený aby si každý mohl už potom číst ↓ lístečky nikam neodnášejte nechte je tam ležet jenom když najdeš ten **svůj** +

ke svému obrázku ten název + tak si ho vezmeš a přiložíš na ten obrázek který ti zůstal ležet na lavici ↓

Ž: ...

U: ano ↑ zvedneš ruku když máš obrázek i lísteček a já se přijdu podívat zkontrolovat jestli si našel ten správný lísteček ↓ rozumí tomu všichni ↑

Ž: ...

U: a zůstanete krásně vzorně sedět + vyhraje samozřejmě Matěji ten který nebude vykřikovat a bude hezky sedět u své dvojice u obrázku a u lístečku ano ↑ takže teď nejdřív dostane každý z vás ten obrázek ↓ a já vám ho zatím také Petře obrátím tak abyste ho neviděli a až řeknu teď otočíte si ty obrázky ↓

U: dobře si prohlédněte + zapamatujte + nechte ležet obrázek na lavici + a pomalu abyste nikoho nestrčili teď ↓

U: každý z vás nyní zvedne svůj obrázek nad hlavu až řeknu + a řekne nám co na té kartičce k tomu obrázku má napsaného ↓ takže já se ptám Deniska co tam měl ↑

Ž: ...

U: dobře Matěj

Ž: ...

U: dobře a ukazujete třídě Tomáš

Ž: ...

U: ukazujete dětem + Vojto

Ž: ...

U: výborně

Ž: ...

U: dobře

Ž: ...

U: výborně

Ž: ...

U: dětem

Ž: ...

U: rychle

Ž: ...

U: tak

Ž: ...

U: **neni** tam napsáno tele Lukášku + pšššt ↓ tiše ↓

Ž: ...

U: teď je to správně

Ž: ...

U: výborně

Ž: ...

U: ano

Ž: ...

U: dobře Blanko

Ž: ...

U: ano

Ž: ...

U: ano

Ž: ...

U: ano

Ž: ...

U: ano Ondro

Ž: ...

U: nahlas hezky ukaž jim ho

Ž: ...

U: dobře

Ž: ...

U: ano

Ž: ...

U: hezky hezky

Ž: ...

U: to nebylo moc pěkné ještě jednou a nedávej si ruku před ústa

Ž: ...

U: tak ↓

Ž: ...

U: rak ještě jednou Radimku

Ž: ...

U: dobře ↓ výborně + tak zvířátka si připravíme na další potom úkol **ták** že + vezmeš zvířátko na tom už magnetek je + a další magnetek je tam připravený na magnetické tabuli

Ž: ...

U: a ten lísteček dáš na ten svůj obrázek a magnetkou připevniš ↓ nejdříve Matěji půjde oddělení u okna připevněte si

U: tak a pokuste se začít nahoře + srovnat zvířátko kartičku

U: Verunko jeden magnetek jednu magnetku jednu jednu

U: výborně ↓ prostřední oddělení

Ž: ...

U: magnetky ↓

U: a oddělení u umyvadla

U: pšššššt ↓

U: výborně Markétku **chválím** ↓ krásně tady čeká + výborně ...

U: výborně děti ↓

U: jsme si procvičili čtení názvů těch zvířátek + a teď budu mít pro jednotlivé skupiny záhadu ↓ tak vy už své skupiny znáte vy jdete na svoje místečko vy jdete na svoje místečko a vy kdyžtak zůstanete u Dítušky ↓ ...

U: každá skupina dostane šest karet ↓ ...

U: přečtete si ... není třeba vůbec dávat pozor a mít strach že ta skupina to uvidí ↓ každá skupina máte úplně jiná slova ↓ Verunko ↓ ano ↑ máte úplně jiná slova ↓ vašim úkolem bude + dát k sobě správné dvojice ↓ dvojice ↓ kolik to je dvojice ↑ kolik je to dvojice ↑

Ž: ...

U: dvě ↓ výborně ↓ dvě kartičky k sobě ↓ najdi správnou dvojici ↓ patří k sobě vždy jedna + kartička černá + s černými písmeny a jedna kartička s modrými písmeny ↓ jasné ↑

U: je to trošinku těžší ↓ dobře si nejdříve všechny karty přečtete ↓ tak ↓

U: můžete už + rozložte si karty + položte na lavici

U: podívejte já tady na tabuli mám + ta vaše slova kdo měl stůl mlýn kraj ↑ ehm + takže vaše skupina pamatuje si jak ste dali k sobě dvojice ↑

Ž: ...

U: pojd'te sem k tabuli + Verunka dostane jednu křidu Terežka dostane jednu křidu a Lukášek ↓ teď si budete napovídat a kontrolovat jestli spojí správnou dvojici ↓ co k sobě tedy patří ↓

Ž: můžete radit ↓

U: dobře + pššššt + Hanka Matěj + vy všichni pomáháte radíte ↓

Ž: ...

U: výborně uklid'te křidu posad'te se

U: slabikář na straně padesát šest ↓

U: ... a otevřete si slabikář na stránce padesát šest ↓ a já už se dívám které oddělení krásně sedí u slabikáře + nohy od sebe u podlahy + strana **padesát šestá** Kubo + na straně padesát šest nahoře na stránce máme pucl + všichni si našli puclík ↑

Ž: ...

U: všichni ho vidí ↑ Matěji ↑ Matěji ↑ co ti chybí ↑

Ž: brejle

U: brýle

Ž: ...

U: připravíme si tři pastelky ↓ různé barvy ↓

U: výborně ↓

U: tři pastelky ↓ různé barvy Simonko ↓

U: ukažte mi že už všichni sedíte máte připravené tři pastelky různé barvy

U: výborně ↓

U: když se podíváte na to cvičení + máte tam slova se kterými ste nyní pracovali Klárko ↓ Petříku ↓ podívejte se ... co je tam za první slovo ↑ Markétko ↑

Ž: ...

U: **stůl** ↓ dobře ↓ **stůl** ↓ a oddělení které pracovalo s těmito slovy už připravilo pro vás co patří k tomu stolu ↑ kdo to ví ↑ kdo si to pamatuje ↑ kdo to ví ↑ ... Terežko ↑

Ž: ...

U: váza výborně ↓ najdeme si stůl váza ...

8.2 Přepis č. 2

Předmět: český jazyk

Třída: 2.

Region: střední Čechy

Vyučující: žena

Délka praxe: 20 let

Typ školy: maloměstská

U: koukneme se třeba na slovo větev ↓ čím je jiné ↑ když ho slyšíme a když ho píšeme

Ž: ...

U: vě ↓ je tam slabika vě ↓ a čím je to odlišné ↑

Ž: ...

U: tak ↓ a když ho slyšíme tak tam slyšíme co ↑

Ž: ...

U: j ↓ ještě navíc ↓ dobře ↓ když se podíváme na slovo zub + co je tam zajímavého ↑ v tom slově ↓

Ž: ...

U: slyšíme tam p nebo b a musíme si to slovo nějak jinak říct ↓ takže **těmyhle** slovy se budeme dnes zabývat a **našim** úkolem bude zkoušet si říkat ta slova v jiném tvaru tak abychom zjistili jestli tam se píše teda to b nebo p ↓ buď na konci slova nebo uprostřed ↓ tak nejdříve zkusíme kartičky a každý jeden po druhém mi řekne jak si to slovo musí povědět aby slyšel co tam má napsat ↓ tak ↓ Dane

Ž: ...

U: čápi výborně Dane ↑ @ Dominiku ↑

Ž: ...

U: stropy výborně Karolínko

Ž: ...

U: zatroubí ano Táňa

Ž: ...

U: jak si to musíš říct ↑ supy třeba dobře ↓ Míšo

Ž: ...

U: holuby jasně Nelčo ↑

Ž: ...

U: drápy ano šikulka + chlap

Ž: ...

U: chlapi ano Kačka ↑

Ž: ...

U: hříby + Tomáši ↑

Ž: ...

U: ano Renatko

Ž: ...

U: žabičky ano + Adélko to je docela těžké slovo ↓ zkus

Ž: ...

U: tak ↓ jak si to řekneme jinak **abysme** tam slyšeli to p nebo b ↑

Ž: ...

U: heboučkový výborně

Ž: ...

U: ještě jinak zkus

Ž: ...

U: tak mu **pomůžem** + tak ↓ Dominiku ↑ jak bys to **řek** jinak abys to slyšel ↑

U: nevadí ↓ podíváme se na tabuli já sem **vam** tady připravila ještě pomocná slova +
můžeme si říct buď dvě + sýpky to nám ↑ nepomůže ↓ ale co hodně ↑

Ž: ...

U: sýpek ↓ a už jsme u toho ↓ takže k tomu existují slova kterými si můžeme pomáhat
abysme to slovo řekli v jiném tvaru ↓ takže buď dvě nebo hodně něčeho nebo co dělá jak
měla třeba + Karolínka slovo zatrub tak co dělá ↑ zatroubí nebo troubí ↓ **pokud'** se nám
vyskytnou jména tak ty většinou + voláme nebo zavoláme na někoho Jakub Jakube @ u
některých slov si můžeme říct zdobnělé když je něco maličké + třeba maminko tak
maminek a nebo se zeptáme ještě jaký ↓ takže tady ta slova ... abyste na to viděli takže
ještě jednou ↑ Karolínko hodně ↑

Ž: ...

U: sýpek ↓ ano a nebo co dělá ↑

Ž: ...

U: hmhm ↑ sype ↓

U: tak ↓ Matěj

Ž: ...

U: nechlubí se ↓ výborně ↓ tak zkusíme na tabuli ještě + všude tady v těch slovech budeme doplňovat p nebo b + **tákže** Tomáši přečti první slovo

Ž: ...

U: chléb ↓ jak si to řekneš jinak ↑

Ž: ...

U: chleby dobře ...

Ž: ...

U: ne jenom tu koncovku jenom to b Tomíku ↓ tak ↓ výborně ↓ Renátka přečti další slovo ↓

Ž: ...

U: **pód'** + tak ↓ Míšo ↑

U: řekneme si ↑

Ž: ...

U: klubíčko ↓ dobře ↓

U: tak ↓ Karolínko ↑

Ž: ...

U: dva duby dva duby ↓ nebo hodně dubů si můžeme říct + duby slyšíme ↑

Ž: ...

U: b ↓ výborně a poslední slovo Danečku ↑

Ž: ...

U: jak si řekneme jinak ↑

Ž: ...

U: ještě jinak ↑ aby si slyšel ↑ zkus to jaký + poslední pomocné slovo co tady máme + jaký je

Ž: ...

U: hluboký ↓ co tam slyšíš ↑

Ž: ...

U: správně ↓ šikulka ↓ no tak **nam to de** hezky + zkusíme si trošku zahrát **ňákou** hru **abysme** si to procvičili takže se odsuňte od stolu abyste si mohli stoupat + pohodlně abyste si mohli stoupnout ↓ tak ↓ teď si sedni Matěji ↓ takže ↓ když bude písmenko b tak protože je dlouhé tak se postavíme a když bude písmenko p tak budeme sedět protože ono je takové jako když sedí že **jo** ↑ na židli ↓ **tákže** b je dlouhé stojíme p sedíme ↓ **tákže** slovo **třebá** srp ↓

U: řekněte si to v jiném tvaru a buď se postavte jestli tam je b a nebo si sedněte ↓ tak ↓ jak si to **řek** Tomáš + jak ...

Ž: ...

U: srp ten na sekání ↓ srp ↓

Ž: ...

U: dva srpy ↓ je tam p takže sme měli sedět ↓ dobře ↓ další slovo zkusíme ↓ kupka + řekneme v jiném tvaru + tak ↑ Adélko jak sis řekla ↑

Ž: ...

U: kupka + sena třeba kupka ↓

Ž: ...

U: neslyšíme ještě jinak musíme říct

Ž: ...

U: kupička co slyšíme ↑

Ž: ...

U: p takže sedíme + Jakub ↑ tak řekla sis Táno ↑

Ž: ...

U: Jakube ↓ dobře ↓ sloup ↑ řekneme si

Ž: ...

U: nevykřikuj a udělej co máš ↓ stoupni nebo sedni ↓ tak řekla sis ↑

Ž: ...

U: sloupy výborně ↓ teď ste nikdo neudělali chybu všichni ste seděli

U: hodně žab ↓ řekneme si ↑ tak ↓ jak si řekla Karolínka ↑

Ž: ...

U: žabiček ↓ výborně nebo žáby ↓ šikulky ↓ všichni správně sklep tak ↓ **Míša** ↑ si to **řek** jak ↑

Ž: ...

U: sklepy takže si měl sedět hned sis to uvědomil šikulka + čáp ↑ neříkej ↓ nevykřikuj ↓ nenapovídej ↓ Matěji ↑ jak sis **řek** čáp ↑

Ž: ...

U: dva čápi takže si zůstal sedět ↓ výborně ↓ všichni jste to zvládli ↓ strop ↑ Míšo ↑ jak sis to **řek** ↑

Ž: ...

U: stropy p takže taky sedíme ↓ dobře ↓ a ještě zkusíme trubka ↑ Tomáši

Ž: ...

U: ještě jinak **á** ještě si říkáme všichni jak si řekneme trubka jinak ↑

Ž: ...

U: nevykřikuj + tak jak si to **řek** Dominik ↑

Ž: ...

U: no tak proč sedíš ↑ trubek ↓ slyšíš b jak ještě jinak **bysme** si to mohli říct ↑

Ž: ...

U: trubiček a ještě jinak ↑ co dělá ↑

8.3 Přepis č. 3

Předmět: český jazyk

Třída: 3.

Region: střední Čechy

Vyučující: žena

Délka praxe: 6 let

Typ školy: maloměstská

U: ... rody ↓ tak ↓ jaké máme rody rody ↓

Ž: ...

U: výborně ↓ @ u jakých slovních druhů určujeme pád číslo rod a vzor ↑ Petře

Ž: ...

U: u jakých slovních druhů

Ž: ...

U: správně @ Dane jak se ptáme na ty rody jak **zistíme**

Ž: ...

U: výborně ↓ u jakého rodu + určujeme + životnost a neživotnost Zuzanko ↑

Ž: ...

U: jenom u mužského ano to už jsme dělali ↓ @ Kubo jak zjistíme jestli to podstatné jméno je teda buď @ je životné nebo neživotné ↑

Ž: ...

U: hm správně ↓ dokázali byste mi říct příklad ↑ Kačko ↑

Ž: ...

U: proč životný nemůžu určovat u auta ↑

Ž: ...

U: tak **klucí** + přestaňte se bavit ↓

U: výborně je to neživotný ↓ tak ↓ @ u rodu mužského ... teda určujeme životnost a neživotnost + **eště** určujeme něco ↓ co to je Pavle

Ž: ...

U: vzory ano vzory ↓ @ jaké vzory známe Johanko ↑

Ž: ...

U: výborně ↓ Pét'o proč je tady tak **důležitý** si určit tu životnost a neživotnost ↑

Ž: ...

U: výborně ↓ takže mi řekni **jaký** jsou vzory **životný** ↓

Ž: ...

U: výborně a **neživotný** ↑

Ž: ...

U: ...výborně ↓ vzor pán ↓ jak poznám že podstatné jméno je podle vzoru pán Štěpánko

Ž: ...

U: hmmm **pod'** to napsat na tabuli + Standa ti pomůže

U: vyznač ... + výborně máme to tam vidět pán @ když budeš určovat tak to **podstatný** jméno musíš mít v **jakým** čísle ↑

Ž: ...

U: v jednotném ano ↓ výborně ↓ pán je vzor

Ž: ...

U: ... @ výborně **ále** ale Domčo ↑

Ž: ...

U: ta je měkká ↓ výborně ↓ a ↑ Stando ↑

Ž: ...

U: píšeme jak tedy potom tvrdé y ↑ ne ↓

Ž: ...

U: takže kde potom **píšem** ještě to měké ↑ Domča už správně řekla v čísle jednotném teď ... ovi koncovka a ↑

Ž: ...

U: ... ano měké i ... Kubo **pod'** už nemusíš psát ty pády @ Dane jaký je to vzor ↑

Ž: ...

U: je to tvrdý ↓ co to znamená ↑

Ž: ...

U: výborně ↓ a je to rod životný neno neživotný ↑

Ž: ...

U: neživotný ↓ výborně ↓ **takže** to znamená že si vypíšeme ... ↓ vždycky ↑ ...

Ž: ...

U: a ↑ v **jakym** pádě Alexi ↑

Ž: ...

U: ne nenenenene Kačko ↑

Ž: ...

U: takže když je tam koncovka ích tak koncovka ích je měká ↓ tak ↓ další vzor je ↑ Milánku ↑

Ž: ...

U: **pod'** ↓ ...

Ž: ...

U: vždycky ↑

U: tak poslední @ poslední je Zuzanko

Ž: ...

U: @ Láďo

Ž: ...

U: vždycky ↑

Ž: ...

U: **áno** a je životný nebo neživotný Pěťo

Ž: ...

U: je neživotný ↓ výborně ↓ a ještě máme ženský rod ↓ další ženský rod ↓ jaké známe vzory u ženského rodu ↑

Ž: ...

U: jak poznáme že je to podle vzoru žena ↑ ...

Ž: ...

U: tvrdé y dobře

Ž: ...

U: další ↑

Ž: ...

U: Pavlíku ↑

Ž: ...

U: výborně ↓ rod střední ještě **zopákneme** Štěpánko ↑

Ž: ...

U: **mam** pro vás už připravený ↓ ... vytáhnete si budete pracovat ve skupinách to známe ↓ vytáhnete si lísteček kde je číslo jedna dva nebo tři ↓ jedničky zase půjdou k sobě dvojky půjdou k sobě trojky půjdou k sobě ↓ až budete v těch skupinách Kubo řeknu vám co dál ↓

U: dělej + vemte si lísteček + Kuba to má nejlepší ↓ ten už si vybírat nemůže + tak ↓ takže **prosim** vás jedničky půjdou sem ↓ kdo má číslo jedna **de** sem ↓ dvojky půjdou sem ↓ a trojky půjdou sem ↓

U: tak takže **prosim** vás můžu ↑ každá skupina + bude mít jeden rod ↓ vy budete mít **tenhle** rod ↓ jaký to je rod ↑ ...

Ž: ...

U: výborně ↓

U: vy budete mít **tenhle** jaký to je rod ↑

Ž: ...

U: a vy budete mít + **tenhle** rod ↑ jaký to je rod ↑

Ž: ...

U: výborně ↓ tak + zvedne ruku skupina která má rod střední ↓ rod ženský ↑ rod mužský ↓ každá **skupina dostanete** kartičky ↓ vaším úkolem bude z těch kartiček vybrat ta + podstatná jména která jsou + buď rodu

Ž: ...

U: středního nebo ↑

Ž: ...

U: mužského ↓ ostatní co sou jiného rodu dáte mimo a potom budete přiřazovat ta podstatná jména k jednotlivým vzorům ↓ je to jasné ↑

Ž: ...

U: až to budete mít hotové + Pavle + tak se vyměníte a zkontrolujete si navzájem jestli to ta skupina před **váma** to udělala dobře ↓ ano ↑

Ž: ...

U: to vám řeknu **jo** ↑ kdy se máte vyměnit ↓ jasné ↑

U: už to budete mít ↑

Ž: ...

U: výborně ↓ takže vy **ted'ko** se s nima vyměňte a vy ...

U: našli ste chybu ↑

Ž: ...

U: tak ↓ máte zkontrolováno ... mají to správně ↑ zkontolovali ste i ... jestli vybrali ...

8.4 Přepis č. 4

Předmět: český jazyk

Třída: 5.

Region: střední Čechy

Vyučující: žena

Délka praxe: 39 let

Typ školy: maloměstská

U: první spojení + Eli začni

Ž: ...

U: správně ↓ protože sme si říkali že si musíme dát značný pozor na které podmínky ↑ děti oči a uši + tam je ve shodě vždycky tvrdé y vid'tě ↑ a když jsou rodiče lidičky a koně tak tam jsou je ve shodě jaké i ↑

Ž: ...

U: měkké ↓ správně ↓ další spojení Ondro pokračuj ↓ pššt ↓

Ž: ...

U: no **prosim** sýkorky ↓ jaké y si napsal ↑

Ž: ...

U: proč si napsal tvrdé ↓

Ž: ...

U: takže řekni mi vyjmenovaná slova po s ↓ tiše **prosim** tě ↓

U: sytý + sýkora vid' ↑ sysel ↓ takže pročpak je ve slově sýkora tvrdé y ↑

Ž: ...

U: a **jesli** pak někdo ví v které třídě jsme se učili sýkorka ↑

Ž: ...

U: ve třetí ↓ vyjmenovaná slova pšššššššššš tiše ↓ v první ↑ si se učil číst a psát ↓ ve druhé ↑ si se učil měkké a tvrdé souhlásky a ú + s čárkou s kroužkem ↓ dvacet let jsem učila na prvním stupni takže to **mam** zmapováno ↓ ve třetí sou vyjmenovaná slova ↑ ve čtvrté třídě byly vzory podstatných jmen a letos sme se učili tedy přídavná jména vid' ↑

Ž: ...

U: zájmena ↓ přesně ↓ pšššt takže jedeme dál ↓ Davide pokračuj ↓

Ž: ...

U: ano to je čerstvé učivo vid' ↑ a teď + komu skáčeš do řeči Dominiku ↑ skloňujeme podle čeho ↑ svým ↑

Ž: ...

U: mladý ↓ výborně ↓ jdeme dále Dominiku

Ž: ...

U: ano ↑

Ž: ...

U: takže mně se líbí

Ž: ...

U: takže bude

Ž: ...

U: dlouhý tvar takže m n ie @ pokračujeme líbí Fando odůvodni

Ž: ...

U: Májo + prosim ↑

Ž: ...

U: ano + to **neni** pravda + teď si to řekl špatně ↓ po l je měké i proč ↑ líbí

Ž: ...

U: ano ↓ ale chápu že ... a proč v koncovce je měkké i ↑ to si neřekl dobře ↓ že nevíme ↓ pravda je že kdyby to bylo v minulém čase a nevíme kdo bude tam měkké i ale tady je to jiný případ

Ž: ...

U: výborně ↓ přítomný čas ↓ **musim** vás pochválit některé protože tohle někdy pletou i osmáci devátáci ↓ Májo neruš nás buď tak **hodnej jo** ↑ další slovo @ Markétko

Ž: ...

U: správně takže ↑

Ž: ...

U: měké správně ↓ takže pozor hláskuji ↓ ro z s vítit měká i obě dvě **jo** ↑ **deme** dále Honziku ↑ pšt

Ž: ...

U: a teď tady pozor tady by mohlo být mnoho různých chyb ↓ takže předložka je ↑

Ž: ...

U: s ↓ protože to je v sedmém pádě ↓ další ↑ cizími

Ž: ...

U: výborně ↓ protože cizí cizí cizí víme že je přídavné jméno pšššt

Ž: ...

U: tak ↓ a podstatné jméno lidmi Gabčo

Ž: ...

U: proč by bylo v sedmém pádě lidmi tvrdé y ↑ všechno měké ↓ ale moment **ňák** ste rozvázali takže se zase uklidněte nebo přidám na domácím cvičení **jo** ↑ tady slečna není proto abyste se jí předváděli jak se neumíte hezky chovat **jo** ↑ **prosim** ↓

Ž: ...

U: výborně ↓ protože ↑

Ž: ...

U: správně ↓ ano ↓ další Adélko ↑

Ž: ...

U: beze mě ↓ takže určíme si pád

Ž: ...

U: pozor ↓ beze mě bez koho čeho ↑ takže to je jaký pád Adélko ↑

Ž: ...

U: druhý ↓ a druhý a čtvrtý pád sme si řekli že je ↑

Ž: ...

U: krátký ↓ takže žádné **jo** ↑ ale jenom m ie ↓ mohlo by bý také beze mne ↓ obojí je správně ↓ Stando ↑

Ž: ...

U: správně

Ž: ...

U: výborně ↓ ano je to **štvrtý** pád ↓ máme ještě něco ↑

Ž: ...

U: všechno ↓ napíšeme si tedy počet chyb + já jako obvykle si tedy jeden sešit vyberu tak Fando ukaž ... vždycky si děláme kontrolu po opravě ono potom jako a i za to dostanou jedničku ale vždycky je třeba do kroužku abychom odlišili známku takže kouknu + výborně takže Fanda dneska bude z malou jedničkou v kroužku a můžeme vlastně doopravit ↓ protože když to opravujeme společně neměla by tam být žádná chyba ↓ tak ↓ zavřeme sešit protože ...

U: já sem něco řekla ↓ jestli někdo chce ještě v takovémhle hezkém počasí cvičeníčko navíc tak pozor na mě ↓ pšššt tiše ↓ tak ↓ my jsme před chvílí opakovali slovní druhy ↓ protože ne všichni je možná umí odříkat tak si všichni zopakujeme slovní druhy ale pozor ↓ hlavním cílem dneska v hodině je to abychom si vysvětlili číslovky + to znamená nový slovní druh a sice číslovky ↓ doposud jsme téměř měsíc procvičovali zájmena + byla lehká nebo těžká ↑

Ž: ...

U: no jak pro koho vid' ↑ to znamená že někomu to tolik problém nedělalo ale v podstatě ještě dneska když narazíme na **ňáké** zájmeno tak ještě ne všichni to **maj** úplně bez chyby ↓ copak je Májo ↑ co je ↑ poslouchej jo ↑ tak ↓ @ odříkáme si slovní druhy ↓ připomeneme si jaké slovní druhy máme ↓ takže hezky všichni

Ž: ...

U: já sem myslela ze začátku že usnu + já to **vim** + ty myslíš že já **nevím** že sem tady v září pověsila slovní druhy ↑

Ž: ...

U: nevádí ale měli bychom to Tomáši už umět ↓ takže stíšíme se a + přistupujeme k dalším slovnímu druhu novému slovnímu druhu který jsme společně ještě letos vůbec nedělali ... Simonko já bych ráda kdyby teda si mohla zvednout ruku když něco chceš + ale já + jsem **zatím** nepoložila otázku takže na mě nepokřikuj ↓ takže Ondro ↓ co sou to číslovky ↑ co sou to číslovky ↑ chtěla bych slyšet od vás ↓ co myslíte ↑ Stando

Ž: ...

U: ještě jednou ↑

Ž: ...

U: vyznačují čísla mohli bychom to říct lépe ↑

Ž: ...

U: takže jsou to ↑

Ž: ...

U: přesně tak ↓ vyjadřují tedy počet ale vyjadřují to slovem protože v matematice máme také značky které vlastně vyjadřují počet nebo číslo vid'te ↑ ale tam používáme číslice

číslici ↓ ale v českém jazyce používáme tedy slova ↓ takže číslovky ↓ do jaké skupiny patří tedy číslovky + všechna slovní ne všechny slovní druhy můžeme rozdělit na dvě skupiny ↓ a sice ↓ Honzíku na ↑

Ž: ...

U: na slova ohebná a ↑

Ž: ...

U: neohebná ↓ do jaké skupiny zařadíme číslovky ↑ Anetko

Ž: ...

U: mezi ty slova ohebná ↓ co to znamená + co to znamená že **říkáme** že číslovky jsou slova ohebná Klárko ↑

Ž: ...

U: že se skloňují ↓ a když se skloňují tak u nich určujeme @ obsah a číslo nebo pád ↑

Ž: ...

U: pád ↓ to znamená kolik máme pádů ↑

Ž: ...

U: sedum ↓ víme že **některý** dělají problémy pády takže @ tady je budeme zase potřebovat tady se @ uplatní to co říkám že kdo neumí pády že na to bude doplácet to znamená čím dříve se je někteří naučí tím lépe ↓ no a takže ... takže číslovky jsou slova která vyjadřují počet + jsou to slova ohebná znamená to tedy že se skloňují a číslovky @ jsou slovní druhy s kterými se běžně setkáme všichni ↓ no a já jsem tady na tabuli @ napsala @ číslovky

8.5 Přepis č. 5

Předmět: anglický jazyk

Třída: 4.

Region: střední Čechy

Vyučující: žena

Délka praxe: 10 let

Typ školy: maloměstská

U: ... že si nemůžete vzpomenout ale jakmile to řekneme anglicky tak si určitě určitě se vám vybaví @ co je sloveso být v angličtině a plynule po tom cvičení navážeme na to že si o tom slovesu být trošku víc něco řekneme a řekneme si jak ho používat v případě když se chceme na něco zeptat nebo když chceme @ to sloveso být dát do záporu ↓ Stando ↑

Ž: ...

U: ty si ho nedostal ↓ takže já + já je zájmeno takže já

Ž: ...

U: jsem ↓ ty

Ž: ...

U: on nahlas

Ž: ...

U: ono

Ž: ...

U: my

Ž: ...

U: vy

Ž: ...

U: my

Ž: ...

U: oni

Ž: ...

U: ... já jsem si pro vás připravila práci tu tady **ted'kon** v rychlosti jenom zopakujeme @ ... že mi to teda ale vůbec nepracuje ↓ takže to nám asi ... byli ste včera s paní učitelkou na interaktivní tabuli ↑

Ž: ...

U: jednu jedno cvičení + není **nevím** jakým způsobem se stalo že mi zmizela z dokumentů měla sem ji tam uloženou ale **neni** ↓ tak to mě moc mrzí to se omlouvám ↓ měla jsem pro vás připravenou takovou aktivitu na opakování slovesa být @ dobře ↓ takže @ zkusíme si si @ udělat práci jinou ↓ @ já **vam rozdam** kartičky

U: kluci jak bych se mohla zeptat aby mi mohl odpovědět I'm from England

Ž: ...

U: spíš Where are you from ↑ odkud ↓ ano ↑ tak dobře ↓ @ to co sme řekli že ste je to pravda ↑

Ž: ...

U: tak třeba Pavel **řek** že je hroch Štěpánka řekla že je žirafa tak ted' nastal ten nastal ten okamžik kdy my chceme říct že vlastně vůbec nejsme protože Pavel není hroch Štěpánka není žirafa @ Vláďa není z Anglie Kačka není pes a třeba Verča není chlapec takže nastává situace + nastává tu situace kdy si musíme naučit říkat že také něco nejsme nebo že někde nejsme ↓ a já mám tady další kartičku + kde + já o sobě řeknu I'm at school ↓

Ž: ...

U: dobře ↓ takže všichni sme rozuměli ale co se změnilo v té anglické větě ↑

Ž: ...

U: říct že někde sme tak já řeknu ... někde sem a když chci říct že ne ↑ tak k tomu musím přidat to slovíčko ↑ not ↓ takže pojd'me na ty kartičky my jsme si řekli Pavel **řek** I'm hippo ↓ **neni** to pravda takže Pavel to napraví a řekne ↑

Ž: ...

U: ... dobře ↓ @ všichni sme pochopili jak je důležitý říct že něco nebo někde nejsme ↑

Ž: ...

U: jak je to ted' v dalších osobách ↑ @ Kačko come on **vem** si cedulku a **pod'** ke mě ↓

U: are you ↑ jako ty ... ty si děda a nebo řeknu že ty nejsi děda a já to **říkat** nebudu ↓ zkuste to vy ↓

Ž: ...

U: dobře ↓ @ Pavel Pavel není hippo a my mu řekneme že ale nejsi hroch ↓ tak jak to řekneme ↑

Ž: ...

U: @ ... Standovi

Ž: ...

U: nejsi žádný ... @ Pét'a koukáme k Pét'ovi na cedulku

Ž: ...

U: Pét'o řekni nám já nejsem učitel ↓ zkusme se vrátit k té první osobě já nejsem učitel

Ž: ...

U: co tam bude ↑ a my mu zopakujeme ↑

Ž: ...

U: tak ↓ Kubovi řekneme co ↑ Kuba **nam** ukáže

Ž: ...

U: teď sem ale slyšela že **říkáte** jako ty si kuň ↑ tak ↓ jak to dáme že teda nejsi ↑ no Tome řekni

Ž: ...

U: dobře ↓ Kačko

Ž: ...

U: tak ↓ Ben ↓ Verča není Ben ↓

Ž: ...

U: @ Dan ↑

Ž: ...

U: ano @ Zuzko ↑ tak ↓ a teď abych vám trošičku ještě ty hlavičky víc zamotala tak si řekneme jednu věc **kerá** se používá mnohem častěji než tu výslovnost kterou jsme si teď řekli oni se používají stažené tvary ↓ vy už je znáte ↓ když třeba používáme I've got místo I have got a píšeme I've got místo I am říkáme I'm a to platí i v tom záporu ↓ a já vám to říkám takhle jednoduše právě proto abyste v tom nehledali vůbec žádnou vědu protože my abychom nemuseli dlouze říkat you are not tak řekneme you aren't ↓ zkusme si to ↓

Ž: ...

U: ještě jednou

Ž: ...

U: je to lepší ↑

Ž: ...

U: určitě ↓ než abychom **řikali** ale Jakube Jakube **neni** to lepší ↓ you are not a nebo jenom aren't ↑ zkus ↑

Ž: ...

U: jo ↑ někomu to třeba **nepřide** lepší dobře ↓ ale @ v Anglii to Angličané používají jediňě ↓ my to budeme procvičovat nás teď čeká dlouhá doba na to abychom si to procvičili takže teďka si to zkusíme poprvé tak uvidíme jak nám to půjde ↓ takže ↓ dobře takže máme za sebou I you a **ted'kon** co je další osoba ↑

Ž: ...

U: he ↓ a jak bude vypadat když chci říct on je ↑ řekneme

Ž: ...

U: a jak řekneme že on není ↑

Ž: ...

U: no a zkratíme si to už rovnou protože už to víme z té druhé osoby

Ž: ...

U: ano ↑ a je to ↑

Ž: ...

U: he a k tomu patří ↑ is ↓ a k tomu přidáme

Ž: ...

U: Jakube + máme osobu I je to tak ↑ sloveso být je ↑

Ž: ...

U: já jsem já nejsem ↑

Ž: ...

U: přidáme ↑

Ž: ...

U: not ↓ I'm já jsem I'm not nejsem ↓ dál sme si řekli že ta další osoba je you a k tomu patří are výborně ↓ you are ty jsi a nejsi ↑

Ž: ...

U: you aren't a teď pozor teď ... na co jsem se teď ptala ... tam patří ↑

Ž: ...

U: Kubo proč bych tam přidávala are které v první nemá vůbec co dělat ↑

Ž: ...

U: he is ↑

Ž: ...

U: not ↓ takže dohromady ↑ he isn't nebo he is not ↓

9 Summary

The thesis “The speech culture in the Czech language environment according to the linguists (with the main focus on spoken expression in public communication)” begins with the characterization of the language and speech culture from the historical and general viewpoint, followed by the introduction of important terminology. The thesis focuses on spoken expression in public communication. At first, it handles the topic of spoken expression in general; it deals with literary language, purism and communication success. The thesis continues with the reasons for attention to the speech culture and its current state, which it also evaluates. The key part of the thesis presents the linguists’ opinions on the topic, who generally agree that the current level of the speech culture in public presentation is not sufficient. They also stress out the importance of speech role models and language education of the public.